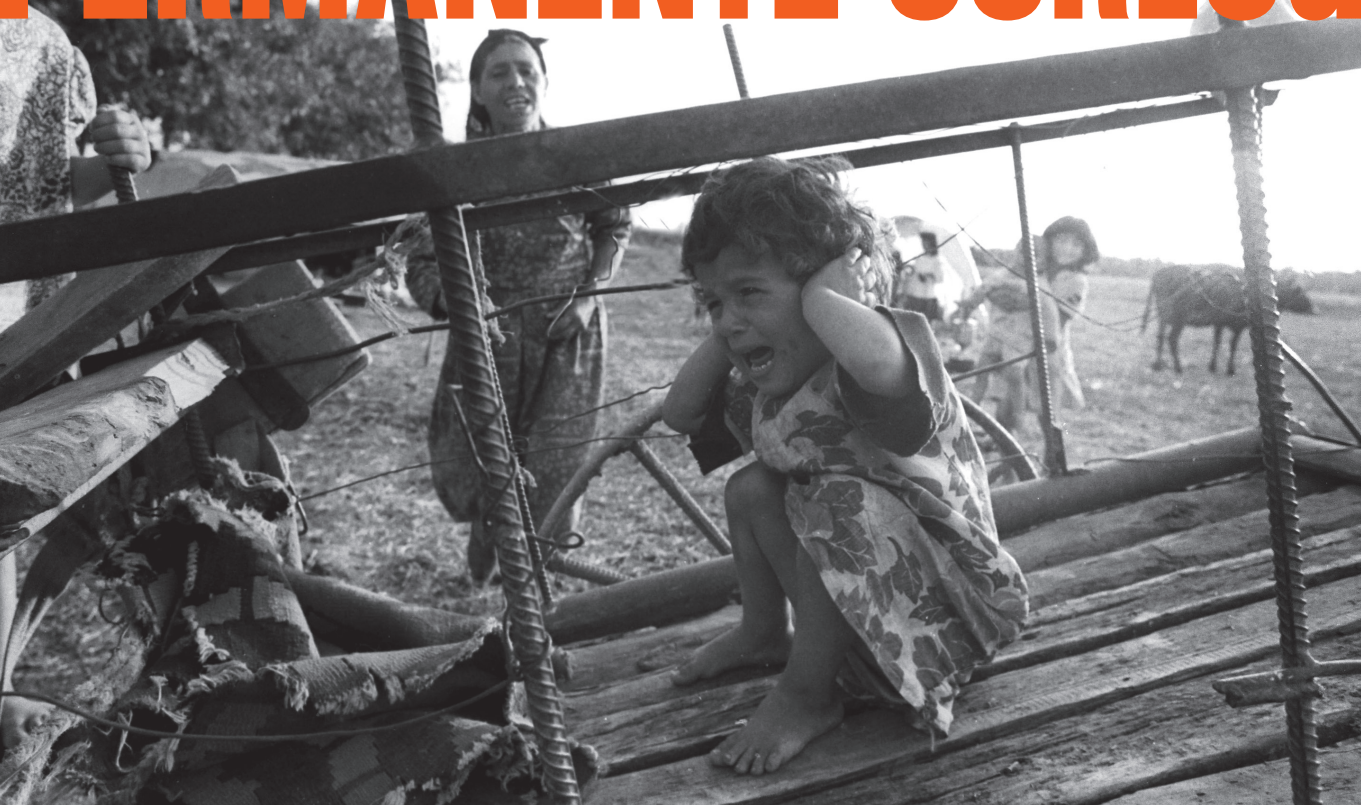

ATLAS VAN DE MACHT

WAPENHANDEL EN PERMANENTE OORLOG

Deze publicatie
is tot stand gekomen met
onderzoeksbijdragen van
Stop Wapenhandel.

foto's omslag
MSgt Donald Allen / DVIDS®
Ilgar Jafarov/Wikimedia®

ATLAS VAN DE MACHT

WAPENHANDEL EN PERMANENTE OORLOG

2021

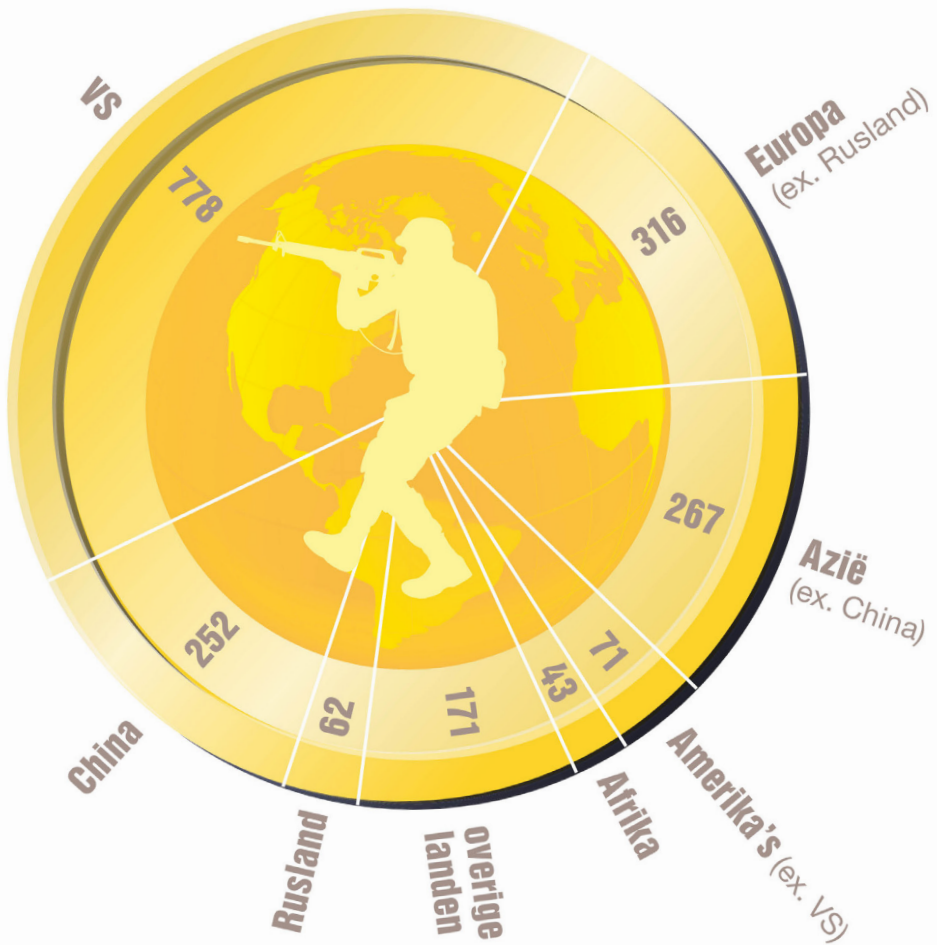
INHOUDSOPGAVE

1 DE ECONOMIE VAN DE PERMANENTE OORLOG	7
2 GROTE ROL VOOR NEDERLANDSE WAPENHANDEL IN DE WERELD	11
3 WAAR EEN KLEIN LAND GROOT IN IS: WAPENONDERDELEN	21
4 MILITARISERING VAN DE EUROPESE UNIE	25
5 WIE ER VERDIENEN AAN WAPENBEDRIJVEN	33
6 WIE DE AMERIKAANSE KERNWAPENS IN NEDERLAND MAKEN	37
7 ONS PLEIDOOI	43

MILITAIRE UITGAVEN WERELDWIJD

1.960 MILJARD DOLLAR

Bron: SIPRI

1. DE ECONOMIE VAN DE PERMANENTE OORLOG

Van alle militaire uitgaven samen kun je de extreme armoede in de wereld maar liefst vier keer uitbannen. Waarom doen we dat niet? Er wordt veel verdiend aan bewapening en daar speelt Nederland een grotere rol in dan vaak gedacht. Het heeft alles te maken met de economie van de permanente oorlog.

In 2020 werd er wereldwijd maar liefst 1.960 miljard dollar uitgegeven aan militaire zaken. Dat becijferde het Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). Dat is een enorm bedrag en het stijgt elk jaar verder. Met dat geld is extreme armoede bijvoorbeeld ruimschoots uit te bannen. Volgens de laatste cijfers van de Wereldbank zijn er 689 miljoen mensen die in extreme armoede leven. Zij moeten rond zien te komen van minder dan 1,90 dollar per dag. Van alle militaire uitgaven samen kunnen we ook alle 689 miljoen extreem armen 7,70 dollar per dag geven. Je kunt dus extreme armoede zo'n vier keer uit de wereld bannen met al dat geld.

Waarom wordt er dan toch zo enorm veel geld uitgegeven aan oorlog en defensie?

INVLOED OVER BELANGRIJKE GRONDSTOFFEN

Er zijn altijd politieke problemen en spanningen tussen staten en verschillende economische belangengroepen. Bijvoorbeeld rondom bodemschatten. De vragen wie er toegang toe heeft en wie eraan gaat verdienen leveren vaak problemen op. Ook zijn er vaak genoeg binnenlandse spanningen over nationaliteit of etniciteit. En staten hebben hun belangen in de omliggende regio. Dit levert strijd op over wie de boventoon kan voeren in een bepaalde regio. Vaak is het een verzameling van al dit soort spanningen.

Neem bijvoorbeeld de strijd om olie. Het is niet alleen de grondstof voor de brandstoffen in onze auto's, vliegtuigen en schepen, maar ook voor medicijnen, kunststoffen en kunstmest. De toevoer van olie is cruciaal in het voortbestaan van de geïndustrialiseerde samenlevingen. De grootste olievoorraden ter wereld liggen in het Midden-Oosten.

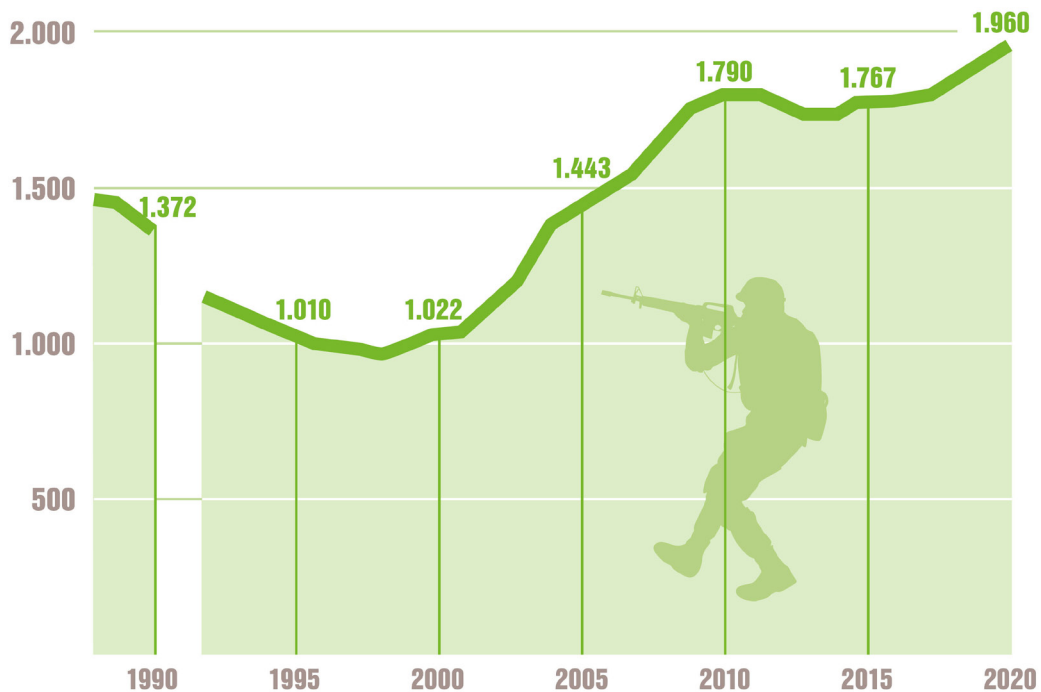
Tijdens de Koude Oorlog waren de VS nog enigszins op hun hoede in het Midden-Oosten. Een aantal landen kon er namelijk op de steun van de Sovjet-Unie rekenen. Na de Tweede Wereldoorlog bleven er slechts twee

grootmachten over: de VS en de Sovjet-Unie. Die beide ook nog eens tot de tanden toe nucleair bewapend waren. Deze wapenwedloop was een enorme drijvende kracht achter de enorme militaire uitgaven die wereldwijd werden gedaan. De VS vormden onder andere met West-Europese landen het militaire bondgenootschap de NAVO als machtsblok tegenover de Sovjet-Unie. In 1991 viel de Sovjet-Unie uiteen, maar de NAVO bleef bestaan. De VS waren de enige overgebleven grootmacht.

ONTWIKKELING MILITAIRE UITGAVEN IN MILJARDEN DOLLARS

Bron: SIPRI

De VS zagen nu hun kans schoon om zich meer te bemoeien met het Midden-Oosten. Als bondgenoot is Nederland hierin meegegaan. Maar de poging van de VS om hun invloed in het Midden-Oosten te vergroten en zo de olietoevoer te garanderen, is verworpen tot een permanente oorlog.

AFGHANISTAN EN DE PERMANENTE OORLOG

Je kunt zeggen dat de permanente oorlog en de Nederlandse betrokkenheid daarbij in 2001 is begonnen. Dit was met de inval van de VS en hun bondgenoten in Afghanistan. Hierna kwam de inval in Irak op basis van de leugens dat het land massavernietigingswapens zou hebben. In de ontstane chaos kon IS groeien en ook daar moest weer tegen opgetreden worden. Ondertussen waren er de interventies in Libië en Syrië, wat uitmondde in slopende burgeroorlogen. We kunnen met recht spreken van een permanente oorlog, want elk uitzicht ontbreekt.

Dit is met de terugtrekking uit Afghanistan wel bewezen. In 20 jaar tijd gaven de VS maar liefst 2.000 miljard dollar uit aan de oorlog. Zo becijferde het Cost of War project van de Brown University. Het resultaat: het land kapot, hetzelfde regime in het zadel als voor de interventie en een kwart miljoen doden. De kosten van de oorlog staan gelijk aan ongeveer 100 jaar de volledige economie van Afghanistan. Ter vergelijking: van dat geld hadden alle 38,93 miljoen inwoners van het land in 2020 51.000 dollar kunnen krijgen. Daar kun je in Afghanistan een riant huis van bouwen.

Toen in 2001 besloten werd om Afghanistan binnen te vallen, was de SP de enige politieke partij in Nederland die zich ertegen verzette. De partij stelde dat het volslagen absurd was dat het rijkste land ter wereld een van de armste landen ter wereld binnenviel. 20 jaar te laat wordt door vrijwel iedereen hier zo op teruggekeken.

Ongetwijfeld zullen er lessen getrokken worden uit het opereren in Afghanistan. Het is waarschijnlijk dat de VS en hun bondgenoten niet snel opnieuw met een grote troepenmacht een land zullen bezetten. Maar de permanente oorlog zal met andere middelen voortgezet worden, zoals drones en luchtbeschietingen. Het streven naar dominantie blijft.

En niet alleen in het Midden-Oosten. Zoals in de grafiek te zien is, stijgen de wereldwijde militaire uitgaven recent opnieuw. De permanente oorlog in het Midden-Oosten is hier in eerste instantie de grote aanjager van. Maar de focus gaat inmiddels ook richting China en Rusland. De dreiging die van deze landen zou uitgaan, is opnieuw een drijvende kracht achter de toename van militaire uitgaven.

DE ECONOMISCHE BELANGEN

Een permanente oorlog is zeker niet voor iedereen een probleem. De krankzinnig hoge militaire uitgaven van 2.000 miljard dollar per jaar, betekenen dat er naast belangen van de politieke macht in een staat, ook grote economische belangen aan oorlog zitten. Dat gaat niet alleen over de zeggenschap over grondstoffen zoals olie. Voor oorlog zijn namelijk wapens nodig.

In de Tweede Wereldoorlog is een enorme bewapeningseconomie opgetuigd. Die is blijven draaien, ondanks dat de oorlog voorbij was. Staten blijven zich steeds op oorlog voorbereiden en kopen dus telkens opnieuw wapens. Dat betekent een gegarandeerde afzet voor wapenbedrijven en stabiele winstuitkeringen voor aandeelhouders. Op het moment dat er besloten wordt om een oorlog te gaan voeren, schieten dan ook de aandelenkoersen van wapenbedrijven omhoog.

Deze publicatie gaat over de politieke en economische belangen die militaire uitgaven opjagen. Wat je uitgeeft aan wapens kun je immers niet uitgeven aan het bestrijden van extreme armoede. De Amerikaanse president Eisenhower zei dan ook: "Elk wapen dat wordt gemaakt, elk marineschip dat van stapel loopt, elke raket die wordt afgeschoten is uiteindelijk diefstal van wie honger heeft en geen eten krijgt, wie het koud heeft en geen kleren krijgt."

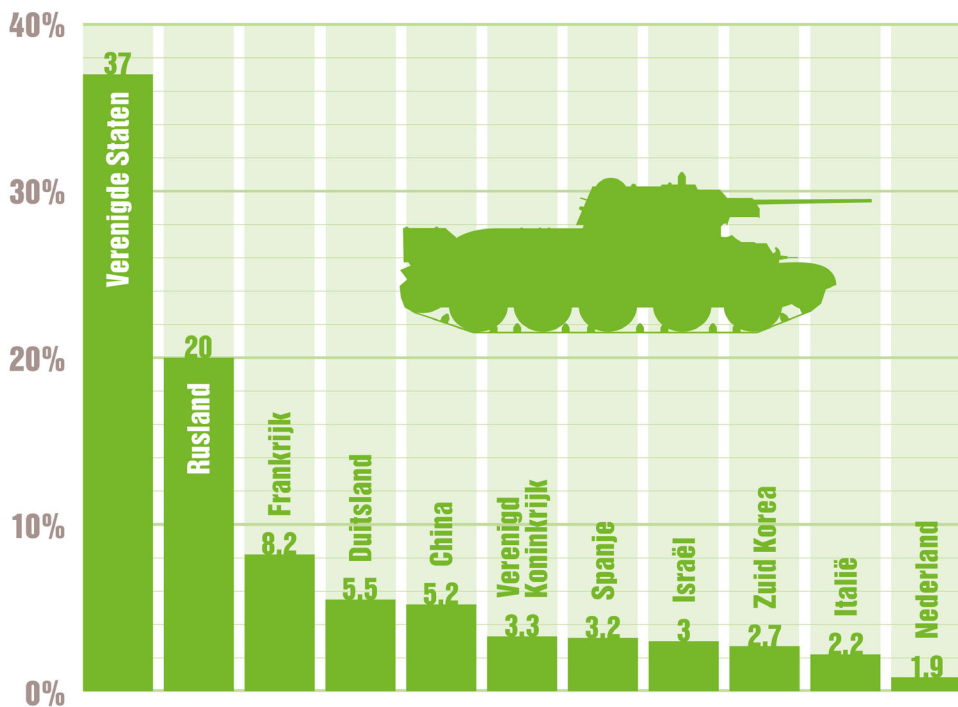
In de wereldwijde bewapeningseconomie speelt Nederland een grote rol, zeker gezien de omvang van ons kleine land. De militaire uitgaven stijgen enorm, maar de wereld wordt er niet veiliger van. Daarom leggen wij de economie van de permanente oorlog bloot en doen voorstellen om een einde aan deze escalatie te maken. Want zeg nou zelf, die 2.000 miljard dollar per jaar geven we toch liever niet aan vernietiging uit?

2. GROTE ROL VOOR NEDERLANDSE WAPENHANDEL IN DE WERELD

Nederland staat gemiddeld op de 11e plaats van grootste wapenexporteurs in de wereld van 2016 tot en met 2020. Dat blijkt uit de cijfers van het Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). Nederland heeft een paar grote wapenbedrijven: Thales, Damen, Fokker, en Airbus. Ze maken onder andere marineschepen, militaire elektronica en onderdelen voor militaire vliegtuigen. Daarnaast zijn er kenniscentra waar veel onderzoek voor de krijgsmacht wordt gedaan, TNO is daarvan de belangrijkste. Nederland heeft ook veel ruimtevaarttechnologie met militaire toepassing, onder meer het Nederlands Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium (NLR). Raketten en satellieten spelen een belangrijke rol in moderne oorlogvoering. Tenslotte zijn er in Nederland enkele honderden kleine bedrijven die gespecialiseerde onderdelen maken voor grote wapenbedrijven, maar ook niet-militaire producten maken.

AANDEEL IN WERELDWIJDE WAPENEXPORT 2016-2020 IN PROCENTEN

Bron: SIPRI

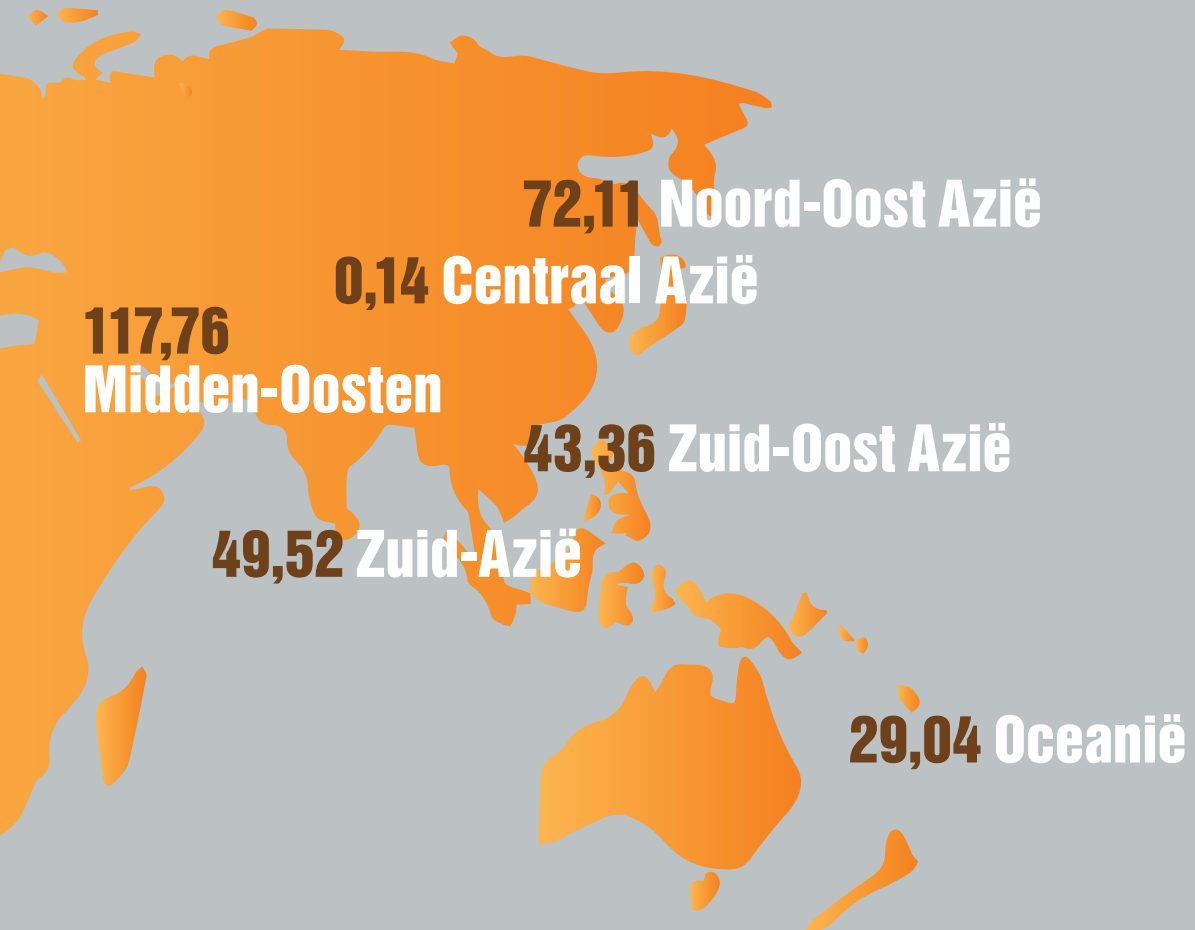
BESTEMMING NEDERLANDSE WAPENEXPORTEN IN 2020

**WAARDE AFGEGEVEN VERGUNNING
(IN MILJOENEN EURO'S)**

0,3 Globaal
25,5 Overig EU/NAVO+

Bron: Het Nederlandse exportcontrolebeleid in 2020 Rapportage

Thales is onderdeel van een groot Frans/Nederlands bedrijf. De Nederlandse tak maakt vooral radar- en vuurleidingssystemen voor de marine. Dat betekent dat het de elektronica en technologie levert om doelen te bepalen voor beschietingen en om raketten daarheen te sturen. De Franse tak van Thales is ook mede-eigenaar van de grootste raketproducent MBDA, die onder meer meewerkt aan Franse kernraketten. In Hengelo maakt Thales onder meer de SMART-L radar voor het raketschild, onderdeel van de NAVO kernwapenstrategie. In Delft werkt Thales samen met de Technische Universiteit in Research & Development op het gebied van radartechnologie en radarsystemen. De SOTAS communicatiesystemen die worden gemaakt door Thales Huizen worden als civiel bestempeld, maar ze worden geleverd aan de Verenigde Staten en Canada en ingebouwd in Abrams-tanks voor Saoedi-Arabië. Nederland levert geen wapens aan Saoedi-Arabië vanwege de oorlog in Jemen, maar via deze omweg komen er toch Nederlandse spullen in deze oorlog terecht.

Voor de Nederlandse en Belgische krijgsmacht werkt Thales mee aan de ontwikkeling en productie van een Smart Vest voor militairen, waarin allerlei (communicatie-)technologie is verwerkt. Hoofdaannemer is het Israëliische wapenbedrijf Elbit, dat door het veelvuldig Israëliisch militair optreden in Palestijns bezet gebied veel ervaring heeft kunnen opdoen met persoonlijke soldaatuitrustingen in gevechtssituaties.

Thales verdient ook veel aan wapenleveranties aan Egypte. Daar heeft generaal Al-Sisi de macht en regeert er onder permanente noodtoestand waardoor allerlei grondrechten zijn opgeschort. Het land heeft een zeer slechte mensenrechtenreputatie, waarbij het leger vaak een grote rol speelt. De onderdrukking en zelfs het laten verdwijnen van mensenrechtenactivisten en politieke tegenstanders van de regering is aan de orde van de dag. Desondanks vormt dit voor de Nederlandse regering geen belemmering om wapenexportvergunningen voor Egypte af te geven.

Damen Shipyards is het belangrijkste militaire bedrijf van Nederland. Het maakt marine- en kustwachtschepen in allerlei soorten en maten. Het bedrijf heeft bijna alle schepen van de Nederlandse marine geleverd. Door overnames van werven wereldwijd heeft het bedrijf uit Gorinchem een groot netwerk opgebouwd. Er zijn Damen-werven over de hele wereld, waaronder in Zuid-Afrika, Roemenië, Cuba en Vietnam. Het bedrijf kreeg de wind flink mee toen

het in 2001 voor 1 gulden de destijds noodlijdende scheepswerf De Schelde in Vlissingen kon overnemen van de Nederlandse overheid.

Damen levert schepen over de hele wereld. In 2013 en 2017 leverde Damen patrouilleschepen aan de Verenigde Arabische Emiraten, die mogelijk worden ingezet bij de zeeblokkade tegen Jemen. Voor sommige schepen wordt in het buitenland de romp gebouwd en vindt de afbouw plaats in Nederland. Andere schepen worden geheel in het buitenland gebouwd volgens Damen-ontwerp. Damen bouwde in Vietnam patrouilleschepen voor Venezuela. Zo konden ook politieke gevoeligheden worden omzeild. Voor zijn kleinere schepen maakt Damen vaak gebruik van exportkredietverzekeraar Atradius.

Indonesië kocht meerdere SIGMA fregatten, het paradepaardje van Damen dat ook bij de Nederlandse marine in gebruik is. Inmiddels bouwt Indonesië zijn eigen variant van dit oorlogsschip, waarmee het de exportmarkt op wil. Ook Marokko kocht drie grote Damen oorlogsschepen. Veel Damen schepen zijn uitgerust met Thales elektronica.

Het wereldwijde netwerk heeft een prijs: tegen Damen lopen verschillende corruptieonderzoeken. Wapenhandel is een van de meest corrupte sectoren. Het is extra kwetsbaar omdat het om grote bedragen gaat waarbij vaak maar een kleine groep besluitvormers betrokken is.

Als Damen zijn schepen onbewapend levert heeft het geen wapenexportvergunning nodig. Op die manier leverde Damen bijvoorbeeld schepen aan de kustwachten van Libië en aan Turkije, die worden ingezet bij het onderscheppen van vluchtelingen. Veel olieplatforms voor de kust van Nigeria worden bewaakt met Damen-schepen.

Fokker maakt onderdelen (componenten) voor gevechtsvliegtuigen, helikopters, raketten en drones. Het draagt bij aan grote Amerikaanse wapenprogramma's zoals de Chinook-transporthelikopters en de Apache-gevechtshelikopters. Het maakt ook onderdelen voor raketten, de Sea Sparrow en de PAC-3. Doordat deze onderdelen in het buitenland (meestal de Verenigde Staten) in elkaar worden gezet, heeft Nederland geen zeggenschap over de uiteindelijke bestemming. Voor wapenexport naar de VS bestaat een apart verdrag waarin Nederland alle zeggenschap uit handen heeft gegeven aan de Amerikanen. Zo werkt Nederland mee aan wapens die worden geëxporteerd

naar onder meer Saoedi-Arabië, Turkije, Israël en Pakistan. En worden ingezet bij aanvallen op burgerdoelen in Jemen, Koerdistan en Gaza. De regering zegt dat ze deze export niet kan voorkomen.

Fokker vormt een industriële schakel tussen de Amerikaanse en de Nederlandse wapenindustrie. De aankoop van het Joint Strike Fighter (JSF of F-35) gevechtsvliegtuig door de Nederlandse luchtmacht was een cadeau voor Fokker. Het mag deelnemen in de productie van onder meer bekabeling, vleugelonderdelen, kleppen voor remparachutes en stophaken voor het landen op vliegdekschepen. Volgens de regering heeft de deelname aan het JSF-programma de Nederlandse wapenindustrie zo'n 1600 vaste banen opgeleverd. Dat is dan een behoorlijk duur werkgelegenheidsproject: De prijs voor een JSF lag in september 2020 op zo'n 70,8 miljoen dollar. Nederland koopt er 46 en sommige regeringspartijen willen er nog een 20-tal bijbestellen.

Het aanschaffen van Amerikaanse wapens voor de Nederlandse krijgsmacht wordt wel vaker gebruikt om de Nederlandse wapenindustrie aan opdrachten te helpen. In 2018 schafte de Nederlandse luchtmacht vier (onbewapende) MQ-9 Reaper drones aan. Als beloning mag Fokker aan de drones meebouwen, al wordt dat nooit officieel toegegeven. In de Fokker-vestigingen in Hoogeveen en Helmond worden onderstellen gemaakt voor Reapers. Ze kunnen worden uitgerust met geleide bommen en raketten en zijn berucht vanwege de buitenrechtelijke executies van 'terroristen' door de legers van de Verenigde Staten, Groot-Britannië en Israël in onder meer Afghanistan, Pakistan, Somalië en Jemen. Nogal vaak blijken de terroristen gewoon burgers die op het verkeerde moment op de verkeerde plek waren. Drones worden bestuurd op afstand. Soms zelfs vanaf de andere kant van de wereld. De 'piloten' zitten veilig achter een beeldscherm in hun eigen land. Door de grote afstand worden menselijke afwegingen geminimaliseerd. Gewone piloten beslissen soms op het laatste moment dat een 'doel' mogelijkwijs toch een burger is, drone-piloten zitten in een soort videospel, ver van de gevolgen van hun handelen. De drempel om geweld te gebruiken wordt daardoor erg laag.

Airbus is een van de grootste wapenbedrijven ter wereld en de een-na-grootste van Europa. Het hoofdkantoor is gevestigd in Nederland en de jaarlijkse aandeelhoudersvergadering vindt plaats in Amsterdam. Airbus Defence maakt raketten, gevechtsvliegtuigen en gevechtshelikopters, voornamelijk in fabrieken in Frankrijk en Duitsland. Dat Nederland officieel vestigingsland is, heeft te maken met onze regels voor grote internationale bedrijven.

Airbus Space vormt met enkele andere ruimtevaartbedrijven een cluster in Leiden. Ruimtevaart heeft veel militaire toepassingen, denk aan militaire satellieten en ballistische raketten (raketten die zich buiten de atmosfeer verplaatsen). Ook aan de Joint Strike Fighter (F-35) verdient Airbus met levering van een gevechtstrainingssysteem. Daarnaast verdient ook Airbus aan de vernieuwing van Franse kernraketten. Het ontwikkelde de M51 kernraket voor de marine en de ASMPA kernraket voor de luchtmacht. Landen waar Airbus aan levert zijn onder meer India, Pakistan, Colombia en Kazachstan.

Airbus is een van de bedrijven die hard lobbyt voor militarisering van de grenzen van de Europese Unie. Daarvoor levert het (onder meer via grens-agentschap Frontex) een breed scala aan bewakingstechnologie. Ook is Airbus pleitbezorger voor verdere militarisering van de Europese Unie. Als er naast de NAVO een parallelle Europese defensiestructuur wordt opgezet is dat dubbel verdienen.

NIDV EN DE LOBBY VAN DE WAPENINDUSTRIE

De wapenindustrie onderhoudt net als elke industrietak nauwe contacten met Den Haag en Brussel. Dat doen ze om wapenexportregels te beperken, defensiebudgetten te verhogen, opdrachten te krijgen en subsidies los te peuten. De meeste bedrijven die wapens of wapenonderdelen maken zijn lid van de lobby-organisatie Stichting Nederlandse Industrie voor Defensie en Veiligheid (NIDV). De NIDV onderhoudt contact tussen bedrijven en het ministerie van defensie om inschakeling van Nederlandse bedrijven bij militaire aankopen te stimuleren. Daarnaast lobbyt de NIDV voor bijvoorbeeld versoepeling van het wapen exportbeleid. Zo hielden ze een enquête onder hun achterban om te inventariseren “welke belemmeringen zij ondervindt door het restrictieve Nederlandse exportbeleid van strategische goederen en technologie. De antwoorden worden gebruikt om goed voorbereid met de politiek in discussie te kunnen gaan.” De lijntjes tussen industrie, politiek en ambtenarij zijn kort. Zo was de vorige directeur van de NIDV eerst inkoper bij het ministerie van Defensie.

Op Europees niveau zijn de meeste wapenbedrijven aangesloten bij de invloedrijke koepelorganisaties ASD en EOS. Deze lobbykoepels pleiten voor hogere militaire budgetten en subsidie voor de wapenindustrie. Ze hebben direct toegang tot de Europese Commissie en daarmee invloed op het beleid van de Europese Unie.

De wapenindustrie is altijd van mening dat er te weinig wordt uitgegeven aan defensie, zodat hun producten niet genoeg worden gekocht. Om de omzet op te voeren zet de sector extra in op export. Nieuwe markten worden ontwikkeld en vraag wordt gecreëerd. Over de hele wereld worden wapens aangeboden op wapenbeurzen. Daar worden nieuwe contacten gelegd en soms contracten afgesloten. Een paar keer per jaar gaat een Nederlandse minister of staatssecretaris mee naar zo'n beurs om de Nederlandse handel nog eens extra aan te prijzen. Ook bij reizen van het koninklijk paar gaat de wapenindustrie vaak mee.

BELASTINGPARADIJS NEDERLAND

Veel wapenbedrijven gebruiken Nederland voor het ontwijken van belasting. Dat blijkt uit het onderzoek Tax Evasion and Weapon Production van Stop Wapenhandel en TNI. Zes van de tien grootste wapenproducenten ter wereld hadden in 2016 een financiële constructie in Nederland, en 30 van de top 100 grootste wapenbedrijven heeft een (financiële) holding of vestiging in Nederland. Soms is dat niet meer dan een brievenbus. Deze bedrijven zijn samen goed voor een omzet van 203 miljard dollar, terwijl de top 100 in totaal een omzet heeft van 392,6 miljard dollar.

Dat betekent dat van elke twee dollar die wereldwijd wordt verdiend met wapenproductie, er een via een financiële constructie in Nederland loopt. Terwijl de producten van die bedrijven grotendeels met belastinggeld worden aangekocht, betalen ze daar zelf niet aan mee. Bovendien wordt ook veel militaire onderzoek en de ontwikkeling van nieuwe wapens door overheden gesubsidieerd, of uitgevoerd in samenwerking met een publiek gefinancierde universiteit en/of onderzoeksinstituut.

WETTELIJKE REGELS VOOR WAPENEXPORT

Lidstaten van de Europese Unie zijn verplicht voorgenomen wapenexporten te toetsen aan een aantal criteria, onder meer met betrekking tot mensenrechten en betrokkenheid bij gewapende conflicten van het land van bestemming. De EU-Gedragscode Wapenexport bepaalt dat als wapenbedrijven hun producten willen exporteren, ze een wapenexportvergunning moeten aanvragen bij hun overheid. Voordat een vergunning wordt verleend, wordt de export getoetst aan een aantal criteria, waaronder de gevolgen van de export voor mensenrechten,

vrede en stabiliteit. Nederland volgt deze regels. Al is er regelmatig discussie over de mate waarin de criteria worden nageleefd. Een wapenexportvergunning moet worden aangevraagd bij het ministerie van Buitenlandse Zaken, dat dan bepaalt of een wapen aan een land mag worden verkocht. Ook in het wapenexportverdrag van de Verenigde Naties wordt bepaald dat vrede, mensenrechten en ontwikkeling een rol moeten spelen in de beslissing om een wapenexportvergunning te verlenen.

Desondanks dragen Europese wapens over de hele wereld bij aan oorlog en onderdrukking. Het dictatoriale regime van Saoedi-Arabië, ook verantwoordelijk voor oorlogsmisdaden in Jemen, is nog altijd de belangrijkste klant van de Europese wapenindustrie. Dat blijkt uit cijfers van het Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). Ook Egypte, de Verenigde Arabische Emiraten en Turkije behoren tot de grootste afnemers. Een strikte toepassing van het wapenexportbeleid wordt stelselmatig opzijgeschoven voor strategische en economische belangen. Het beëindigen van Europese wapenexporten naar oorlogen, conflictgebieden en mensenrechtenschenders wordt daardoor ernstig gehinderd.

De landen die wapens leveren menen belang te hebben bij meer wapenexport. Met een beroep op strategische belangen – zoals het te vriend houden van bondgenoten, het tegenhouden van vluchtelingen of het streven naar stabiliteit in landen rond Europa – en/of economische belangen – waaronder werkgelegenheid en toegang tot grondstoffen (olie) in andere landen – worden wapenexporten juist aangejaagd en ondersteund. Overheden bieden hulp door bijvoorbeeld afvaardigingen te sturen naar wapenbeurzen, door regels flexibel toe te passen en door wapenbedrijven mee te nemen op handelsmissies.

De regering legt over wapenhandel verantwoording af aan de Tweede Kamer. Daar heeft de Tweede Kamer zich samen met vredes- en mensenrechtengroepen hard voor gemaakt. Elk jaar rapporteert het ministerie van Buitenlandse Zaken over het Nederlands wapenexportbeleid en de afgegeven wapenexportvergunningen aan de Tweede Kamer. Maar de verslaglegging van die vergunningen is zodanig cryptisch dat specifieke exporten lastig te beoordelen zijn. Wanneer het lukt om exporten te traceren, dan blijken vaak strategische en economische belangen zwaarder te wegen dan vrede en mensenrechten.

Bovendien zijn regels nu eenmaal zelden honderd procent waterdicht. Dat geldt zeker voor de wapenexportregels. Wapenbedrijven maken daar op allerlei manieren gebruik van. Bijvoorbeeld door te exporteren via een vestiging in het buitenland, of door onderdelen van een wapensysteem te exporteren in plaats van een heel militair systeem.

ECONOMISCH BELANG, MAAR VOOR WIE?

Er wordt natuurlijk geld verdiend aan wapenhandel, en sommige partijen vinden winst en werkgelegenheid in Nederland belangrijker dan vrede en mensenrechten elders in de wereld. Wapenbedrijven worden vaak geholpen om te exporteren. Bijvoorbeeld met handelsmissies naar potentiële klanten, waar ook nogal eens regeringsvertegenwoordigers of leden van het Koninklijk Huis meegaan.

Rechtse partijen wijzen op het economische belang van wapenexport, als een manier om de werkgelegenheid te vergroten. Het Cost of War-project van Brown University concludeerde echter voor de VS dat “militaire uitgaven minder banen creëren dan wanneer hetzelfde bedrag in andere sectoren zou worden geïnvesteerd. Uitgaven voor schone energie en gezondheidszorg creëren 50 procent meer banen dan hetzelfde bedrag aan uitgaven voor het leger. Onderwijsuitgaven zorgen voor meer dan twee keer zoveel banen.” Uit een onderzoek naar werkgelegenheid in de militaire productie in Nederland blijkt dat een uitbreiding van deze sector vooral technische arbeidskrachten weg zal trekken uit de civiele sector.

3. WAAR EEN KLEIN LAND GROOT IN IS: WAPENONDERDELEN

Veel landen willen graag een eigen wapenindustrie hebben om militair onafhankelijk te zijn. Maar omdat militaire technologie steeds ingewikkelder wordt, zijn alleen de grootste wapenproducerende landen in staat complete grote wapensystemen te bouwen. Andere landen maken subsystemen of componenten die worden geëxporteerd naar grote wapenbedrijven die deze componenten inbouwen in een groot wapensysteem (bijvoorbeeld in een marineschip, militair voertuig of raket). Ook Nederland maakt veel componenten, met name voor de militaire luchtvaartindustrie. Veel van de Nederlandse componentenexport bestaat uit hightech nicheproducten. Alleen de Nederlandse maritieme sector kan een compleet eindproduct, een marineschip, afleveren.

Componenten vormen het grootste deel (rond 80%) van de Nederlandse wapenexport. Als het export betreft naar een EU of NAVO+-land wordt een exportvergunning vrijwel automatisch afgegeven. Ook als het uiteindelijke wapensysteem verkocht wordt aan een land in oorlog of een land dat de mensenrechten schendt. De Europese Commissie heeft de interne Europese wapenmarkt gedeeltelijk geliberaliseerd en algemene en globale exportvergunningen ingevoerd. Daarmee kunnen grote hoeveelheden militaire producten tegelijk een exportvergunning krijgen. Bijvoorbeeld een grote levering aan een wapengigant in de Verenigde Staten. Daarmee heeft Nederland zijn wapenexportbeleid deels uit handen gegeven aan de grote landen. Volgens de Europese Commissie zou wapenexportcontrole een belemmering zijn voor wapenbedrijven om internationaal samen te werken en onderdelen uit te wisselen.

NEDERLANDSE WAPENEXPORT IN 3 STAPPEN STAP1

In Nederland wordt een geavanceerd systeem gemaakt door Thales. Het gaat om militaire commando-, controle- en communicatiesystemen (C3) en militaire radar.

Ook grotere subsystemen krijgen makkelijk een exportvergunning. Subsystemen die Nederland levert zijn bijvoorbeeld gevechtsdatasystemen en vuurleidingsradars. Die zijn essentieel voor het aansturen van gevechtshandelingen en het bepalen van gevechtsdoelen. Wapenbedrijf Thales levert in 2021 subsystemen voor Duitse fregatten die naar Egypte worden geëxporteerd. Het is een van de grootste vergunningen die recent zijn afgegeven. De schepen kosten 500 tot 600 miljoen euro en de systemen 114 miljoen euro. Een substantieel deel van het totale product dus. Dat Thales toestemming krijgt voor deze levering is onbegrijpelijk. De Egyptische krijgsmacht is veelvuldig betrokken bij mensenrechtenschendingen.

Soms hoeft voor componenten niet eens een wapenexportvergunning te worden aangevraagd. Zo levert Thales bijvoorbeeld communicatieapparatuur voor Saoedische tanks en die kunnen worden ingezet in de oorlog in Jemen. Het officiële regeringsbeleid is om geen militaire producten aan Saoedi-Arabië te verkopen die in Jemen kunnen worden gebruikt. Maar deze communicatieapparatuur is niet officieel bestempeld als militair product. De systemen zijn weliswaar bedoeld voor in tanks, maar je zou ze in principe ook voor civiele doelen kunnen gebruiken. De Saoedi's krijgen het voordeel van de twijfel, terwijl de Verenigde Naties keer op keer wijzen op de misdragingen van hun krijgsmacht in Jemen.

EUROPESE LOBBY VOOR EEN VRIJE WAPENMARKT

Sommige Europese landen, Frankrijk voorop, willen graag dat de Europese Unie een militaire macht wordt die onafhankelijk van de Verenigde Staten kan opereren. Dat betekent dat er bovenop de militaire uitgaven voor de NAVO-krijgsmacht ook militaire uitgaven voor een Europese krijgsmacht moeten komen. Voorlopig is daarover nog geen brede Europese overeenstemming. Inmiddels is wel besloten om wapenbedrijven in de EU te steunen. Onder meer met de onderzoekssubsidie van 8 miljard euro die in hoofdstuk 4 wordt besproken. Ook worden wapenbedrijven geholpen door de toch al zwakke wapenexportregels langzaamaan te ondermijnen.

Eind 2019 was er een speciale bijeenkomst in de Franse stad Toulouse van de European Round Table. Dit is een lobbyvereniging waar ook de bazen van de grote Europese wapenindustrieën deel van uitmaken. Ze kregen daar gezelschap van Angela Merkel en Emmanuel Macron. Op de agenda stond “een ambitieuzer Europees industrie- en innovatiebeleid.” Aanleiding

voor de bijeenkomst was de export van gezamenlijk geproduceerde gevechtsvliegtuigen. Frankrijk wilde deze exporteren naar Saoedi-Arabië, terwijl Duitsland een wapenembargo tegen het Saoedische koninkrijk had ingesteld na de moord op journalist Kashoggi. Op hoge poten meldde de Franse minister van Defensie zich in Berlijn om zich over deze exportbeperking te beklagen. Ook de hoogste baas van het Frans-Duitse wapenbedrijf Airbus stond bij Angela Merkel op de stoep. In aanwezigheid van de top van de Europese militaire industrie hebben Merkel en Macron daarop in de verklaring van Toulouse hun meningsverschillen over wapenexportcontrole bijgelegd.

NEDERLANDSE WAPENEXPORT IN 3 STAPPEN STAP 2

Het wapensysteem wordt naar Duitsland geëxporteerd. Het gaat om een wapendeal van maar liefst 114 miljoen euro. In Duitsland wordt dit systeem op een MEKO-fregat geïnstalleerd. Mogelijk worden er nog vijf van dezelfde schepen gemaakt. Daarmee loopt het totaalbedrag op tot 660 miljoen euro.

Voorheen werd wapenexport gereguleerd door het Gemeenschappelijk Standpunt van de EU (2008/944/GBVB) en het VN-Wapenhandelsverdrag (ATT). Daarin is bepaald dat het land waar het militaire systeem wordt geproduceerd verantwoordelijk is voor een exportvergunning en een goede exportcontroletoets. In Toulouse is afgesproken dat wanneer subsystemen en componenten minder dan 20 procent van het eindproduct uitmaken, het land waar het systeem wordt geassembleerd de exportbeslissing kan nemen. Europese wapenbedrijven hoeven nu alleen nog handig te schuiven met producten en productie, en dan kunnen ze exporteren vanuit het land met het zwakste wapenexportbeleid. Sommige rechtse Nederlandse parlementariërs willen dat dit beleid ook hier gevolgd gaat worden. Daarmee zou Nederland, dat vooral veel componenten exporteert, een groot deel van zijn zelfstandig wapenexportbeleid opgeven.

AMERIKAANSE CONCURRENTIE

De afspraken die zijn gemaakt in Toulouse maken de gezamenlijke wapenproductie en export van Frankrijk en Duitsland makkelijker. Er staan een

NEDERLANDSE WAPENEXPORT IN 3 STAPPEN STAP3

De schepen worden vervolgens naar Egypte geëxporteerd. Het land heeft een militair regime dat mensenrechten schendt. Zo zijn er vele politieke gevangenen, vinden er executies plaats zonder eerlijk proces, zijn er geen vrije verkiezingen en is er geen vrije pers.

aantal grote, zeer dure projecten op stapel. Met name het ambitieuze luchtwapenproject Future Combat Air System (FCAS): een geïntegreerd systeem van gevechtsvliegtuigen en drones. En de ontwikkeling van een nieuwe gevechtstank, de European Main Battle Tank (EMBT). Als deze dure wapens ook geëxporteerd worden, kunnen de productiekosten makkelijker worden terugverdiend. Strenge wapenexportcontrole staat dat in de weg. Dat is een van de redenen waarom exportcontrole sluipenderwijs wordt afgebroken.

Met de ontwikkeling van nieuwe wapensystemen worden er grote investeringen gedaan in een onproductieve sector. Het idee is dat een gezamenlijke Europese wapenproductie goedkopere wapens op zal leveren, waardoor defensiebudgetten omlaag kunnen. Maar tot nu toe gaat er alleen maar extra geld bij. Ook wordt gezegd dat wapenproductie goed is voor de werkgelegenheid. Maar onderzoekers berekenden dat eenzelfde bedrag geïnvesteerd in zorg en onderwijs veel meer banen kan opleveren. Om economische redenen investeren in wapenbedrijven is geen goede keus.

Blijft over het streven naar een onafhankelijke Europese wapenindustrie om een zelfstandig Europees buitenlands- en defensiebeleid te kunnen voeren. Alleen is er weinig overeenstemming over hoe dat Europees beleid er uit zou moeten zien. Bovendien blijven Europese wapenbedrijven met elkaar concurreren: naast de Frans/Duits/Spaanse FCAS ligt er ook een Brits/Italiaans gevechtsvliegtuig op de tekentafel: de Tempest. De grootste concurrent is echter de Amerikaanse wapenindustrie. Lang niet alle Europese landen zitten te wachten op Europees geproduceerde wapens. Nederlandse gevechtsvliegtuigen bijvoorbeeld komen meestal uit de VS, zoals de F16 en nu de Joint Strike Fighter (F-35). Zo schiet het met die Europese onafhankelijkheid niet op, maar gaat er wel veel geld naartoe.

4. MILITARISERING VAN DE EUROPESE UNIE

De laatste jaren was er een explosieve stijging van de hoeveelheid geld die in de Europese Unie voor de wapenindustrie beschikbaar werd gesteld. Voornamelijk voor wapenonderzoek. Sinds 2021 gaat het om 19,5 miljard euro voor de komende 8 jaar, dus ongeveer 2,5 miljard euro per jaar. Volgens de Europese Commissie moet de Europese Unie een grotere militaire rol gaan vervullen op het wereldtoneel. De lobby van grote wapenbedrijven heeft de Europese Commissie hierover geadviseerd. Zij zijn dan ook een belangrijke motor achter het losmaken van deze miljarden. Met publiek geld wordt zo onder andere wapenontwikkeling gestimuleerd en de internationale concurrentiepositie versterkt.

De Europese Unie is heel relevant als het over militarisering en de macht van de wapenlobby gaat. Er zijn toenemende bewegingen om militaire bevoegdheden naar de Europese Unie te trekken. Hiermee zouden wij nationale zeggenschap over de inzet van ons leger opgeven. Daarmee verliezen we democratische controle op militaire inzet.

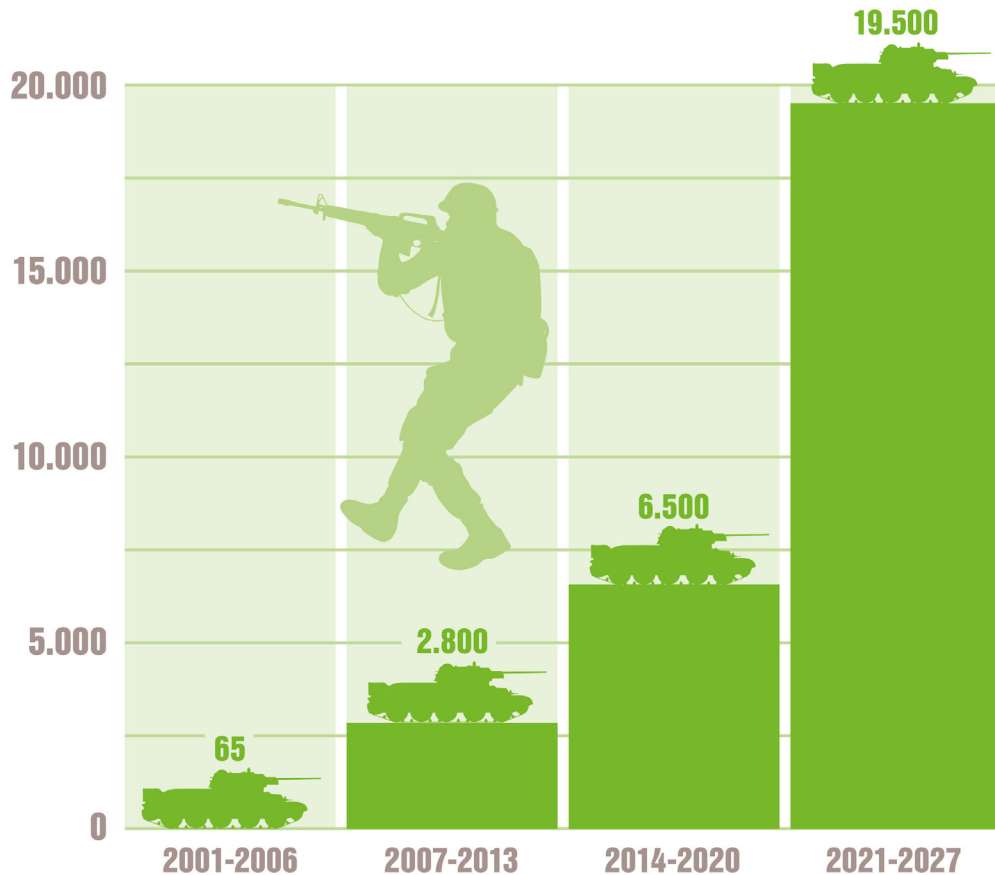
DE NIEUWE MILITAIRE DOELEN VAN DE EUROPESE UNIE

De afgelopen jaren is er sprake van militarisering in de Europese Unie. De EU Security Union Strategy 2021-2025 is daar een voorbeeld van. Hier gaat de Europese Commissie in op geopolitieke ontwikkelingen in een complexe wereld en stelt daarin dat wat zij *hard power* noemt, noodzakelijk is. De Europese Commissie is het machtigste onderdeel van de Europese Unie, want alleen zij heeft het recht om het initiatief tot een voorstel te nemen. De huidige voorzitter is de voormalige Duitse Defensie-minister Ursula von der Leyen. Strategische Autonomie is het nieuwe sleutelwoord van de Europese Commissie. Dat betekent dat de EU zelfstandig militair wil kunnen optreden, zonder afhankelijk te zijn van de NAVO.

In september 2021 stelde Commissievoorzitster Von der Leyen in haar Staat van de Unie-toespraak dat een Europese Defensie Unie absoluut noodzakelijk is. Ze geeft aan trots te zijn dat er vanuit de EU wordt geïnvesteerd in gevechtsvliegtuigen, drones en cybertechnologie. Ook noemde ze dat onder het Franse voorzitterschap van de Europese Raad in 2022 een militaire conferentie zal worden gehouden. De Europese Raad bestaat uit de regeringsleiders van

MILITAIRE UITGAVEN EU IN MILJOENEN EURO'S

Bron: A Militarised Union (2021) Rosa Luxemburg Stiftung

Oorspronkelijk gaf de Europese Unie nauwelijks geld uit aan militaire zaken. Dat werd beschouwd als een nationale aangelegenheid. Maar de laatste jaren zijn de militaire uitgaven van de Europese Unie enorm gegroeid en is het vooral de wapenindustrie die daarvan profiteert. In eerste instantie door onderzoeksgeld toe te kennen aan de wapenindustrie onder de noemer van veiligheidsonderzoek. Daaronder valt bijvoorbeeld de ontwikkeling van drones. Die zijn zowel voor civiele als militaire beveiliging in te zetten. Vanaf 2014 wordt ook ander militair onderzoek gesubsidieerd. Verder zijn interne militaire veiligheid en militaire mobiliteit nieuwe posten op de EU-begroting. Daarnaast wordt gemilitariseerde grensbewaking door de EU bekostigd.

alle 27 lidstaten van de Europese Unie. Vanuit Nederland heeft de minister-president hierin dus een plek. Het moge duidelijk zijn dat de Europese Commissie op dit moment veel militaire ambities wil gaan realiseren. Ze stapt daarmee in de voetsporen van haar voorganger in de Europese Commissie: Jean-Claude Juncker. Hij gaf in zijn Staat van de Unie-toespraak in 2016 aan dat *soft power* alleen niet genoeg is, maar dat de Europese Unie ook *hard power* nodig heeft. Een Europese Unie die dus militaire interventies kan ondernemen. Daarmee heeft Juncker toentertijd de toon gezet voor wat zou volgen. De militaire uitgaven van de lidstaten van de Europese Unie samen zijn vlak voor de coronacrisis explosief gestegen naar 268 miljard euro (inclusief VK). Om een indicatie van de omvang te geven: dat is 4 keer zoveel als Rusland.

Als de Europese Unie het militaire opereren naar zich toetrekt, zal dit ten koste gaan van de zeggenschap die landen hebben over hun eigen leger. Het kan immers niet allebei.

DE GROTE FONDSSEN OP EEN RIJTJE

De 19,5 miljard euro die wordt uitgegeven in de nieuwe begroting bestaat uit een aantal verschillende fondsen. Op twee van die fondsen gaan we even dieper in.

Het Europese Defensie Fonds en Militaire Mobiliteit

Het Europese Defensie Fonds is een vrij recent plan en direct ook het grootste fonds qua uitgaven. In 2016 heeft Juncker in losse notities al aangegeven dat dit fonds er wat de Europese Commissie betreft moest komen. Het project is daarna voortgezet door Margrethe Vestager en Thierry Breton, de huidige commissarissen voor Industrie en Veiligheid. In april 2021 kreeg het plan officieel groen licht, nadat de EU-begroting ook door het Europees Parlement werd bekrachtigd. De verdeling van het geld voor de bedrijven is in het Europees Defensiefonds een stuk duidelijker dan de doelen die hieraan gesteld zijn.

Met dit fonds wordt tot en met 2027 maar liefst 8 miljard verdeeld. Hiermee worden zowel onderzoeks- als ontwikkelingsprojecten gesubsidieerd. In beide gevallen worden documenten opgesteld, waarin staat beschreven welk type projecten de Europese Commissie wil subsidiëren. Wapenbedrijven kunnen

daar vervolgens projectvoorstellen op indienen. Dit defensiefonds is nieuw voor de Europese Commissie en de lidstaten, maar vanzelfsprekend ook voor de industrie, de kennisinstellingen en de universiteit. Met zoveel geld dat naar bedrijven gaat, die er ook nog eens wapens van ontwikkelen, is er alle reden voor goede democratische controle. Maar met dit fonds wordt zelfs minimale democratische controle omzeild.

Maatschappelijke organisaties en fractie The Left in het Europees Parlement concluderen dat het fonds volledig ingaat tegen de EU-verdragen. In artikel 41(2) van het Europese Verdrag staat dat uitgaven aan de militaire industrie niet mogen. Maar het geld wordt als de promotie van competitie en industrieel beleid bestempeld en zo is er een weg gevonden om democratische controle te omzeilen. Het Europees Parlement heeft er zo namelijk niets over de invulling en de controle te zeggen. Voor het eerst belandt hiermee publiek geld direct in de portemonnee van de industrie. Het biedt ruim baan voor de ontwikkeling van gevaarlijke technologie en wij zullen er pas over horen als het daadwerkelijk zal worden gebruikt. Ook de Europese Ombudsvrouw sprak haar zorgen hierover uit.

Het bedrijfsleven en zelfs lidstaten met een direct economisch belang hadden een sleutelrol in de totstandkoming van het fonds. In totaal 8 bedrijven adviseerden om dit fonds op te zetten tezamen met de landen Frankrijk, Italië, Spanje en Duitsland.

Tegelijkertijd wordt ook 1,7 miljard euro uitgegeven aan wat Militaire Mobiliteit wordt genoemd. Nederland is hiervan de coördinator. Met dit project wordt infrastructuur die voor normaal gebruik bedoeld is, getransformeerd naar infrastructuur dat ook voor militair transport gebruikt kan worden. Bijvoorbeeld bruggen die toegankelijk worden gemaakt voor tanks. Deze ontwikkeling duidt op het klaarmaken voor eventuele militaire mobilisatie.

Europees Vredesfonds

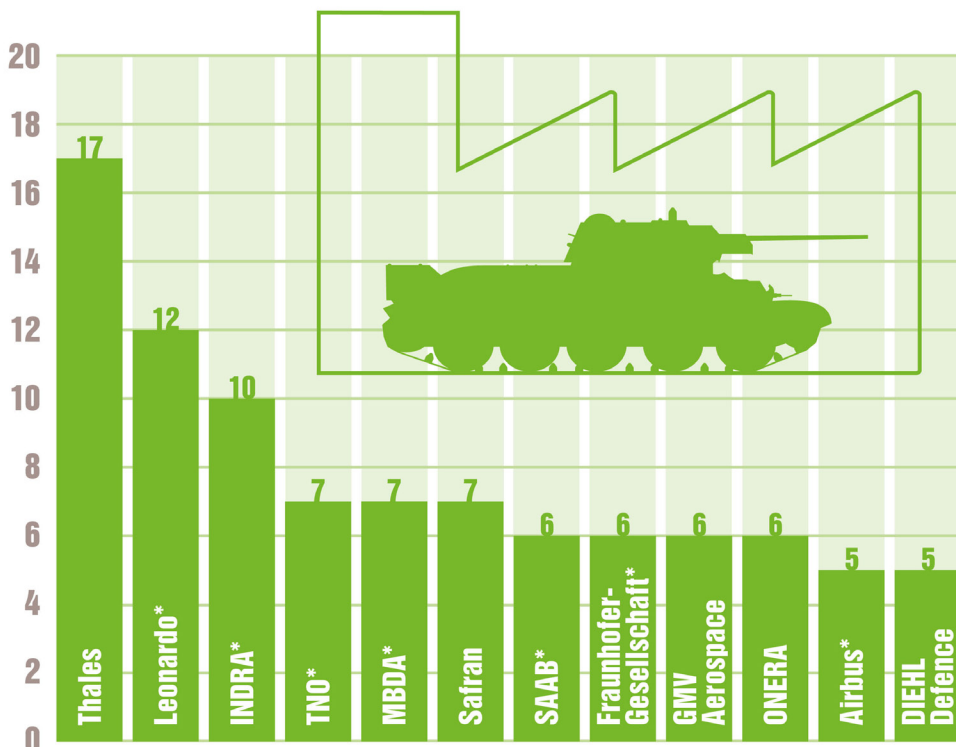
Hoewel dit fonds het Europees Vredesfonds heet, gaat het om militaire uitgaven. Hiervoor is 5 miljard euro vrijgemaakt. Belangrijk om hierbij te vermelden is dat dit geld niet is vrijgemaakt in de reguliere EU-begroting. De lidstaten draaien voor dit fonds buiten de begroting om op voor dit geld. Via deze constructie is er ook geen democratische controle door het Europees

Parlement. De Europese Commissie stelt tot doel om conflicten te voorkomen, vrede te bewaren en internationale stabiliteit te bewerkstelligen. Zeker het laatste doel is dusdanig vaag dat hier zo ongeveer alles onder valt te schuiven.

Nieuw is dat er voor het eerst militaire uitrusting aan alle landen buiten de Europese Unie kan worden gegeven. Het leveren van wapens wordt hierbij expliciet genoemd als mogelijkheid.

SUBSIDIE VOOR WAPENBEDRIJVEN AANTALLEN VERLEENDE SUBSIDIES 2017 - 2019

* Lid van de Group of Personalities

Bron: ENAAT

Lobby-uitgaven in de EU van de grootste wapenbedrijven

Bedrijf	Lobbybudget	Geregistreeerde lobbyisten	Ontmoetingen Commissie Juncker
BAE systems	50.000 – 99.999	1	3
Airbus	1.500.000 – 1.749.000	7	157
Thales Group	300.000	3	23
Leonardo	300.000 – 399.999	3	35
Rolls-Royce	1.500.000 – 1.749.000	2	21
Naval group	100.000 – 199.999	3	11
Rheinmetall	300.000 – 399.999	4	1
MBDA	50.000 – 99.999	1	7
Safran	495.000	5	11
Saab	200.000 – 299.999	5	11
ASD	298.000	11	31
EOS	100.000 – 199.999	3	16
Total	4.893.000 – 5.984.999	49	327

Bron: lobbyfacts.eu

DE GROTE WAPENPRODUCENTEN IN DE EUROPESE UNIE EN HUN INVLOED

De wapenlobby is een belangrijke motor achter de stijging van de militaire uitgaven in de Europese Unie. De AeroSpace and Defence Industries Association of Europe (ASD) verenigt de grote bedrijven en Europese nationale industriële belangengroepen in de ruimte-, militaire en luchtvaartsector. Het is een actief lobby-orgaan voor de wapenindustrie. Het beheer van ASD wordt – zoals bij veel andere Europese industriële belangenorganisaties – gecontroleerd door de grootste bedrijven. De organisatie is een krachtig instrument met als missie “het stimuleren van de competitieve ontwikkeling van de luchtvaart-, ruimtevaart-, defensie- en veiligheidsindustrie in Europa”, zo stelt Stop Wapenhandel. Vanuit Nederland is de Stichting Nederlandse Industrie voor Veiligheid en Defensie aangesloten bij de ASD. Ook veel van de grote wapenbedrijven zijn lid van de ASD zoals Leonardo, Thales, Saab, Rolls-Royce en Airbus.

De hechte banden tussen overheden en het bedrijfsleven zijn ook terug te zien in de draaideur waarbij politici van een baan bij de overheid direct

overstappen naar het bedrijfsleven. Voor bedrijven is het perfect om iemand in de gelederen te hebben die gevoelige informatie heeft en die weet wie je moet bereiken om de juiste fondsen aan te snijden. Hier zijn twee recente voorbeelden van. De eerste is Jorge Domecq die CEO was van het Europese Defensie Agentschap tot februari 2020. Toen hij wegging startte hij direct als lobbyist bij het wapenbedrijf Airbus. Hij had daarvoor nog geen goedkeuring gekregen van de Europese Unie maar dat deed hem niet, zo berichtte Follow the Money op 9 december 2020. Een voorbeeld de andere kant op is Thierry Breton, de huidige Eurocommissaris Interne Markt. Hieronder valt ook defensie, technologie en industrie. Hij was echter tot zijn aanstelling nog CEO bij Atos. Dit is een IT-bedrijf waarbij ook werk wordt geleverd aan de militaire en grensbewakingsindustrie. De aanstelling van Breton geeft Atos een fantastische uitgangspositie bij het verkrijgen van Europees geld. Over deze kwestie berichtte Corporate Europe Observatory op 10 november 2019.

Er is veel mis met de controle en het gemak waarmee de Europese Commissie is beïnvloed de afgelopen jaren. Dankzij effectief lobbywerk is de militarisering van de Europese Unie duidelijk op de kaart gezet. Dit heeft geresulteerd in een vaste plek op de agenda en vele miljarden aan nieuwe fondsen. Het zal niet bij deze fondsen blijven. Er is duidelijk een beweging op gang gezet.

Het is overigens onnodig om via de EU-begroting wapenonderzoek te steunen. De wapenproducenten hebben door hun winsten zelf genoeg geld voor ontwikkeling. De subsidies voor wapenontwikkeling zijn de belangrijkste reden waarom de Europese Unie de militaire uitgaven verhoogd heeft. Daarbij wordt ook nog eens de democratische controle over de bestedingen en resultaten omzeilt.

WENS TOT MILITARISERING VAN DE EUROPESE UNIE IS NIET NIEUW

Al in 2002 kwam een kleine groep wapenbedrijven samen om de toekomst van de defensie in de Europese Unie te bespreken. Hoewel veel van de voorstellen van deze wapenbedrijven niet werden overgenomen, betekende dit wel de start van de European Defence Agency (EDA). Zo was er voor het eerst op EU-niveau een Agentschap dat zich bezighoudt met militaire zaken.

In 2003 kreeg deze wapenlobby het voor elkaar om geld vrij te spelen voor zogeheten veiligheidsontwikkeling. Dit betekende ook het begin voor onder-

zoeksgelden met als doel defensie en veiligheid. Hoewel er nog nauwelijks sprake was van een ontwikkeld EU- buitenland- en veiligheidsbeleid, werd al wel geld voor grote wapenbedrijven beschikbaar gesteld.

In 2013 produceerde de Europese Commissie een uitgebreid document over het grote belang van de Europese Unie als speler op militair wereldniveau. Vervolgens kwam er in 2014 een New Deal voor militaire zaken met aankondigingen voor militair onderzoek. Dat jaar stelde Eurocommissaris Elżbieta Bieńkowska een adviesgroep samen, de Group of Personalities, met daarin een meerderheid van personen uit de wapenlobby. Niemand met een niet-militaristische visie op veiligheid werd überhaupt meegenomen in deze groep. Via deze adviesgroep dacht de wapenindustrie ook mee over beleid en de verdere invulling van een militaire toekomst voor de Europese Unie.

In 2016 werd er rondom de Brexit een tandje bijgezet. De 10 grootste wapenbedrijven en de lobby's Aerospace and Defence Industry Association (ASD) en European Organization for Security (EOS) voerden in die periode 327 gesprekken met de Europese Commissie. Ook liepen er 48 lobbyisten rond in het Europees Parlement met accreditatie.

Het advies van de Group of Personalities was dat er veel geld naar wapenonderzoek moest. Europees geld was volgens hen nodig tegen de neerwaartse spiraal van nationale wapenuitgaven die op dat moment een dipje hadden. In de jaren na dit advies gingen de uitgaven echter juist weer omhoog. Alsnog werd het hele advies van de groep uiteindelijk gekopieerd en geplakt in het advies van de Europese Commissie.

Inderdaad is er nu een flinke toename van de militaire uitgaven. Geopolitieke spanningen worden gebruikt als argument om wapenbedrijven te steunen en toe te werken naar een nieuwe wapenwedloop. De Europese Commissie is de laatste jaren een luisterend oor geweest voor de wapenlobby met alle gevolgen van dien. Terwijl er spanningen zijn, worden deze verder opgevoerd in plaats van afgebouwd. Dit gaat gepaard met steeds hogere militaire uitgaven. Wanneer de spanningen voelbaar zijn, is onze veiligheid het meest gebaad bij deescalatie. Daarvoor zou de Europese Unie juist moeten werken aan een afbouw van militarisering en laten zien dat het een op vrede gebaseerd project is. De VN kan dan dienen als de plek om de internationale spanningen op te lossen en escalatie te voorkomen.

5. WIE ER VERDIENEN AAN WAPENBEDRIJVEN

Het beleggen of anderszins investeren in wapenbedrijven ligt al jaren onder vuur. Vredesactivisten, mensenrechtengroeperingen, kerken en klanten dringen er bij banken, verzekeraars en pensioenfondsen op aan om zulke bedrijven uit te sluiten van beleggingen en leningen.

Het draagt eraan bij dat er minder mensen verdienen aan de productie van wapens. Ook maakt deze druk het lastiger voor wapenbedrijven om geld op te halen voor nieuwe wapenprojecten. Lastiger, maar gezegd moet worden: zeker niet onmogelijk. Het zijn immers landen die uiteindelijk de klant zijn van wapenbedrijven en dus ook de grootste geldschietters zijn.

Sinds 2013 is het bij wet verboden voor financiële ondernemingen, waaronder pensioenfondsen en verzekeraars, om te beleggen in bedrijven die cluster-munitie of cruciale onderdelen daarvan produceren, verkopen of distribueren. Dit verbod kwam tot stand door druk van organisaties en mensen die in actie kwamen.

VERDIENEN AAN KERNWAPENBEDRIJVEN

Uiteraard zijn er volop wapenbedrijven die zich niet met cluster-munitie bezighouden en daarvoor geldt dan ook geen beleggingsverbod. Zo zijn bijvoorbeeld veel van de grootste wapenbedrijven ter wereld ook betrokken bij de ontwikkeling, productie en/of onderhoud van kernwapens. Het gaat om Airbus, BAE Systems, Boeing, General Dynamics, Huntington Ingalls Industries, L3 Harris Technologies, Leidos, Leonardo, Lockheed Martin, Northrop Grumman, Raytheon en Thales. Zoals het overzicht van grootste aandeelhouders laat zien, vormen kernwapens voor de grote internationale vermogensbeheerders als BlackRock en Vanguard geen beletsel voor beleggingen in deze bedrijven.

Voor pensioenfondsen en banken ligt dit anders. Zij zijn gevoeliger voor maatschappelijke druk en stapsgewijs hebben steeds meer van hen besloten niet meer te beleggen in bedrijven die betrokken zijn bij kernwapens. In januari 2021 werd het Verdrag inzake het Verbod op Kernwapens van kracht. Dat gaf een impuls aan het stoppen van beleggingen in kernwapenbedrijven. Begin 2018 nam ABP, het grootste Nederlandse pensioenfonds, de beslissing uit

kernwapenbedrijven te stappen, nadat het zich jarenlang doof had gehouden voor oproepen en acties van burgers, maatschappelijke organisaties en het parlement daartoe.

Diverse andere grote pensioenfondsen, waaronder PFZW en het Spoorwegpensioenfonds, voerden al langer een uitsluitingsbesluit voor kernwapens. Andere, waaronder bpfBouw en het Pensioenfonds voor de Woningcorporaties, volgden de stap van het ABP. Inmiddels sluiten vrijwel alle grotere pensioenfondsen en banken kernwapens uit, hoewel niet bij alle het besluit helemaal sluitend is of volledig goed uitgevoerd wordt. Zo heeft ING kernwapens sinds 2019 geklasseerd als 'Controversial weapons Category B', waarin beleggingen wel vermeden maar niet uitgesloten worden, zoals wel het geval is bij 'Category A'-wapens als clustermunitie en landmijnen. ING blijft daardoor bijvoorbeeld wel investeren in Airbus.

Onder de pensioenfondsen valt het Shell Pensioenfonds in negatieve zin op. Het beperkt uitsluitingen tot “bedrijven die actief zijn [...] in het leveren van nucleaire (onderdelen van) wapens aan organisaties in landen die het Nonproliferatieverdrag niet hebben ondertekend.” De bijbehorende vermogensbeheerder, Shell Asset Management, blijft dan ook hardnekkig aandelen aanhouden in bijvoorbeeld Lockheed Martin, Boeing en Northrop Grumman.

Verzekeringsmaatschappijen bleven in eerste instantie een beetje achter bij het uitsluiten van kernwapens. Ook daar zijn de laatste jaren stappen gezet. Zo sluiten Aegon en CZ, die eerder een beleid gelijk aan dat van het Shell Pensioenfonds voerden, kernwapenbedrijven inmiddels ook uit. Allianz heeft kernwapens echter nog altijd niet als uitsluitingsgrond opgenomen.

Al met al hebben de campagnes en acties om financiële instellingen uit kernwapenbedrijven te laten stappen hun vruchten afgeworpen. Op enkele hardnekkige achterblijvers na zijn alle (grotere) banken, pensioenfondsen en verzekeraars inmiddels gestopt met beleggen in kernwapens. Dat is een grote overwinning voor burgers en organisaties die zich hiervoor hebben ingezet.

Aandeelhouders die behoren tot tien grootste aandeelhouders van twee of meer beursgenoteerde wapenbedrijven (Defense News Top 20)

	Lockheed Martin	Raytheon	Boeing	Northrop Grumman	General Dynamics	BAE Systems	L3Harris	Airbus	Leonardo	Thales	Huntington Ingalls	Leidos
Amundi Asset Management								•		•		
BlackRock	•	•	•		•	•	•		•		•	•
Capital Group	•	•	•	•	•	•	•	•				
Evercore Trust Company			•		•							
Fidelity Management & Research			•	•				•			•	
Geode Capital Management LLC	•	•	•									•
JPMorgan Investment Management		•			•							•
Longview				•	•		•					
Newport Trust			•		•							
Norges Bank									•	•		
SSgA Funds Management	•	•	•	•	•		•				•	•
T. Rowe Price							•		•	•		•
The Vanguard Group	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Wellington Management Co. LLP	•	•		•	•							•

Bron: marketscreener.com (geraadpleegd op 17 september 2021)

Niet alle wapenbedrijven zijn beursgenoteerd; in sommige landen zijn wapenbedrijven eigendom van de Staat:

- Aviation Industry Corporation of China (China)
- China North Industries Group Corporation Limited (Norinco) (China)
- China State Shipbuilding Corporation Limited (China)
- China Aerospace Science and Industry Corporation (China)
- China South Industries Group Corporation (China)
- China Electronics Technology Group (China)
- China Aerospace Science and Technology Corporation (China)
- Almaz-Antey (Rusland)

Sommige wapenbedrijven zijn gedeeltelijk eigendom van de Staat:

**Staatseigendom van bedrijven
(% van totale aandelen van
bedrijf – September 2021)**

	Airbus	Leonardo	Thales
Frankrijk	10.9%		25.7%
Duitsland	10.9%		
Italie		30.2%	
Spanje	4.11%		

Bron: www.marketscreener.com – figures as of 17 September 2021

6. WIE DE AMERIKAANSE KERNWAPENS IN NEDERLAND MAKEN

Officieel is het geheim, maar het is wel duidelijk dat er Amerikaanse kernwapens op Nederlandse bodem staan. Dat maken wetenschappers in de VS en activisten uit de internationale vredesbeweging op uit de kleine lettertjes van Amerikaanse defensieverdragen en andere officiële documenten.

Op 18 oktober 2020 gaf Defensie minister Bijleveld ook toe dat er kernwapens in Volkel liggen. Dat deed ze door bevestigend te knikken op een vraag van een interviewer bij WNL. Minister Blok van Buitenlandse Zaken viel in het begrotingsdebat voor Buitenlandse Zaken op 12 november van dat jaar weer terug op het 'erkennen noch ontkennen', zoals voorgangers van hem dat al decennia doen.

Op vliegbasis Volkel liggen naar schatting tien tot twintig B61-atoombommen opgeslagen. Ook in diverse andere Europese NAVO-landen zijn bommen van dit type gestationeerd. Ze liggen in België, Duitsland, Italië en Turkije. Het zijn zogenaamde 'vrije valbommen', die door vliegtuigen afgeworpen moeten worden.

In november 2020 sprak secretaris-generaal van de NAVO Jens Stoltenberg zich nog eens expliciet uit tegen het afschaffen van kernwapens: "Ons afschrikmiddel opgeven zonder enige garantie dat anderen hetzelfde zullen doen, is een gevaarlijke optie." Dit is in lijn met de laatste beleidscommuniqués van de NAVO uit 2018, waarin onomwonden gesteld wordt dat "zolang er kernwapens bestaan, de NAVO een nucleair bondgenootschap blijft." De in Europa gestationeerde Amerikaanse kernwapens maken hier volgens de NAVO een onlosmakelijk onderdeel van uit. Net als het beschikken over voor kernwapengebruik geschikte gevechtsvliegtuigen door Europese NAVO-landen.

VERNIEUWING KERNWAPENS

De Amerikaanse kernwapens liggen inmiddels al tientallen jaren in Europa en zijn verouderd. In tegenstelling tot veel modernere kernraketten moeten de bommen door vliegtuigen naar hun doel gevlogen worden, met alle risico's en belemmeringen van dien. Volgens deskundigen hebben ze dan ook al lang geen militair nut meer, maar zijn ze vooral een symbool van politieke

KERNWAPENS IN EUROPA

VK kernwapens *Faslane, Schotland*

Basis voor onderzeeërs die kernraketten kunnen afvuren.

VK kernwapens *AWE Aldermaston, Engeland*

Ontwikkeling en productie van kernkoppen.

Franse kernwapens
Basis voor onderzeeërs die kernraketten kunnen afvuren.

Franse kernwapens
Basis voor vliegtuigen die kernraketten kunnen afvuren.

VS kernwapens *Volkel, Nederland*

Zo'n 20 kernbommen die door de Nederlandse luchtmacht worden afgeworpen.

VS kernwapens *Büchel, Duitsland*

Zo'n 20 kernbommen die door de Duitse luchtmacht worden afgeworpen. Daarnaast zijn er veel Amerikaanse troepen in Duitsland gevestigd.

VS kernwapens *Kleine Brogel, België*

Zo'n 20 kernbommen die door de Belgische luchtmacht worden afgeworpen.

VS kernwapens *Aviano en Ghedi Torre, Italië*

Zo'n 70 kernbommen.

verbondenheid binnen de NAVO. De landen waar de Amerikaanse kernwapens gestationeerd zijn verbinden zich hiermee aan de kernwapenstrategie van het bondgenootschap. In ruil daarvoor mogen ze meepraten in de Nuclear Planning Group van de NAVO, waar de kernwapenstrategie besproken wordt.

De VS hebben besloten de kernwapens in Europa te vernieuwen. De precieze kosten hiervoor blijven geheim, maar in het algemeen is het moderniseringsprogramma voor de betreffende kernbommen met tussen de 10 en 11 miljard dollar het duurste ooit. Ook is duidelijk dat Nederland de dure JSF (F-35) gevechtsvliegtuigen mede heeft aangeschaft omdat die op termijn deze nieuwe bommen kunnen lanceren. De andere belangrijke reden om de JSF aan te schaffen is omdat de Nederlandse wapenindustrie van de productie kan meeprofiteren.

De nieuwe versie van de B-61 atoombom, de B61-12, is stuurbaar vanwege een verbeterde staart en hij is instelbaar qua vernietigende kracht. Daarmee is deze bom moderner dan zijn voorganger, een vrije val-bom die wordt afgeworpen door een F-16. De nieuwe snufjes suggereren dat je een kernwapen gecontroleerd kan inzetten en de schade kan beperken. Dat verlaagt de drempel op het inzetten van kernwapens en verhoogt het risico op een nucleair conflict.

De modernisering van de kernwapens betekent dat het militaire belang ervan weer toe zal nemen. In de laatste jaren liepen de spanningen tussen de NAVO en Rusland weer op. Ook dat speelt mee bij een herwaardering van de rol van deze kernwapens. De NAVO heeft mogelijk kernwapengebruik weer een centraler onderdeel van de totale strategie gemaakt. Daarnaast is het INF-verdrag in 2018 door de toenmalige Amerikaanse president Donald Trump opgezegd. Dit verdrag verplichtte de VS en Rusland om af te zien van nucleaire en conventionele raketten en kruisraketten met een bereik van 500 tot 5500 kilometer. Hierdoor is het belang van Europa op het internationale nucleaire strijdtoneel ook weer gegroeid.

VS kernwapens
Incirlik, Turkije

Bron: Nukefreeeuropa.eu

BETROKKEN BEDRIJVEN

De modernisering van de B61-12 en het werken met de kernkoppen daarvoor, vindt plaats in Amerikaanse overheidslaboratoria. Bij onderdelen van het project zijn echter ook twee grote Amerikaanse wapenbedrijven betrokken, die om belastingredenen ook vestigingen in Nederland hebben:

- Northrop Grumman levert diensten en producten voor diverse kernwapens, onder een algemeen contract met de krijgsmacht van de VS. Als onderdeel hiervan ging tussen 2015 en 2021 bijna 170 miljoen euro naar Northrop voor niet nader gespecificeerd werk ten behoeve van de B61-12. Northrop Grumman is ook onderdeel van het consortium van bedrijven dat verantwoordelijk is voor het operationeel beheer van de Pantex fabriek van de Amerikaanse overheid, waar de B61-12-bommen uiteindelijk in elkaar gezet worden. Het bedrijf heeft een kantoor in Vlaardingen.
- Boeing ontwikkelde en produceert het nieuwe staartbesturingsstelsel voor de B61-12. Het verdiende daar zo'n 200 miljoen dollar mee. In september 2021 kreeg het bedrijf ook een contract ter waarde van 79 miljoen dollar voor onderhoud van en ondersteuning voor dit wapenonderdeel. Boeing heeft een brievenbusvestiging op de Zuidas in Amsterdam.

KOMEN ER OOK NIEUWE KERNWAPENS IN NEDERLAND?

Ook Nederland krijgt nieuwe Amerikaanse kernwapens op zijn grondgebied. Dat miljoenen mensen in de jaren 80 tegen kernwapens hebben geprotesteerd is blijkbaar van geen enkel belang. In de 'jaarrapportage 2021 Project Verwerving F-35' schrijft de regering: "In de kabinetsreactie op de motie-Van Dijk (Red. vragen van SP-Kamerlid Jasper van Dijk over kernwapenmodernisering) is beschreven dat Nederland in NAVO-verband een kernwapentaak heeft. Zoals benoemd in de kabinetsreactie op advies nr. 109 van de Adviesraad Internationale Vraagstukken, getiteld "Kernwapens in een nieuwe geopolitieke werkelijkheid", is door opeenvolgende regeringen sinds 2002 gesteld dat het altijd de bedoeling is geweest dat de F-35 de bestaande nucleaire taak van de F-16 overneemt. Met de uitvoering van deze taak is één squadron F-16's belast."

Er staan dus 15 JSF (F-35) gevechtsvliegtuigen, een squadron, voor de militaire vliegbasis Volkel gepland. Deze kunnen de nieuwe kernwapens lanceren en

Tien grootste wapenbedrijven betrokken bij kernwapens

Bedrijf	Land	Belangrijkste kernwapenwerk
1 Lockheed Martin	VS	Productie Trident II (D5) kernraketten voor onderzeeërs VS en VK; betrokken bij onderhoud en vernieuwing Minuteman III-raketsysteem; mede-eigenaar Atomic Weapons Establishment (VK) voor productie, onderhoud en management kernwapens
2 Raytheon Technologies	VS	Productie Ground-based Strategic Deterrent (VS), nieuw kernwapensysteem tvv Minuteman III; ontwikkeling nieuw Long-Range Standoff wapen (VS)
3 Boeing	VS	Ontwikkeling, productie, beheer en onderhoud Minuteman ICBM systemen; onderzoek naar vervanging Minuteman III; integratie Long-Range Standoff wapensysteem; productie staartbesturingssysteem B61-12
4 Northrop Grumman	VS	Betrokken bij ontwikkeling en productie B61-12; productie Ground-based Strategic Deterrent (VS), vervanging Minuteman III (VS); diverse contracten mbt onderhoud en vernieuwing Minuteman III-wapensystemen (VS); mede-operationeel beheer sites voor uraniumverrijking en kernkopontwikkeling en -productie.
5 General Dynamics	VS	Productie en onderhoud Trident II (D5) raketten voor VS en VK; integratie Trident raketten op nieuwe onderzeeërs VS en VK; productie Ground-based Strategic Deterrent (VS);
6 BAE Systems	VK	Productie Britse kernwapenonderzeeërs; technische support en training voor Minuteman III-systemen (VS); ondersteuning en IT-diensten voor Trident II (D5) raketten VS en VK
7 L3Harris Technologies	VS	Productie trainingssystemen voor Ground-based Strategic Deterrent (VS); ondersteunende diensten voor Trident II (D5) raketten VS en VK
8 Airbus	Paneuropees	Betrokken bij ontwikkeling en productie van alle Franse ballistische kernraketten, via MBDA en ArianeGroup
9 Leonardo	Italië	ontwikkeling en productie Franse kernraketten ASMPA en ASN4G*
10 Thales	Frankrijk	Productie onderdelen voor ASMPA en M51-kernraketten (Frankrijk)

* Productie door MBDA (joint venture Airbus, BAE Systems en Leonardo)

Bron bedrijven betrokken bij kernwapens: <https://www.dontbankonthebomb.com/nwproducers/> / <https://www.nuclearban.us/companies/>; Bron grootste bedrijven: <https://people.defensenews.com/top-100/>
Bron: marketscreener.com (geraadpleegd op 17 september 2021)

vervangen de huidige F-16 gevechtsvliegtuigen. De gebouwen op Volkel die bestemd zijn voor de opslag en installatie van het nieuwe type kernwapen B-61-12 (beveiligde kluizen in de vloer van hangars) zijn kortgeleden door Amerikaanse bedrijf Atlantic CommTech Corporation gemoderniseerd. Voor de modernisering van deze kluizen en verbetering van de beveiliging op alle betrokken bases in Europa gaf de Amerikaanse krijgsmacht deze eeuw al meer dan 220 miljoen dollar uit.

WAT ZEGT HET INTERNATIONAAL RECHT OVER KERNWAPENS?

De extreme vernietigingskracht van kernwapens maakt dat bij inzet daarvan elk onderscheid tussen strijders (combattanten) en de civiele bevolking wegvalt, wat de basis is van het internationaal oorlogsrecht. Inzet van een dergelijk wapen tegen een stad als Rotterdam bijvoorbeeld zou al snel tot een miljoen doden, een miljoen gewonden en vernietiging van een groot deel van de Randstad leiden. Daarmee valt de inzet van kernwapens in termen van internationaal recht in de categorie oorlogsmisdaden.

7. ONS PLEIDOOI

Wereldwijd wordt enorm veel geld uitgegeven aan defensie, maar dat gaat juist ten koste van onze veiligheid. De permanente oorlog gaat gepaard met een grote wapeneconomie. Daar speelt Nederland een veel grotere rol in dan vaak gedacht wordt.

Met de chaotische terugtrekking uit Afghanistan werd de ellendigheid van de permanente oorlog goed zichtbaar. Inmiddels is het gemeengoed om de oorlog in Afghanistan te veroordelen. Hoe anders was dat in 2001. Vlak na de aanslag op de Twin Towers van 11 september sprak toenmalig president Bush met veel retoriek over oorlog en kruistochten. Door het een oorlogsaanval te noemen werd artikel 5 van de NAVO geactiveerd. Dat stelt dat een aanval op één, een aanval op allen is. Al snel werd de aanslag gelinkt aan het Al Qaida van Osama Bin Laden. Hij zou onderdak krijgen van het Talibanregime in Afghanistan. De volledige Nederlandse politiek, krantenredacties en talkshowtafels gingen mee in de roep om een van de armste landen ter wereld binnen te vallen. Behalve de SP. In een opiniestuk op 13 oktober 2001 zette toenmalig SP-leider Jan Marijnissen de kritiek uiteen: “We vinden de gekozen aanpak inhumain (weer veel onschuldige slachtoffers), ineffectief (volgens de Amerikaanse minister van Defensie Rumsfeld zitten de cellen van Bin Laden in 60 landen), en zelfs contraproductief (nieuwe bommen zaaien nieuwe haat waaruit nieuwe terroristen ontstaan).”

Als toen eens beseft werd wat we nu weten. Inderdaad was de oorlog inhumain. Er zijn ruim 240.000 doden gevallen, vooral Afghanen. De oorlog heeft de VS maar liefst 2.000 miljard dollar gekost. Het is zeker inhumain te noemen om zoveel geld uit te geven aan de vernietiging van een van de armste landen van de wereld. Ook is de inval ineffectief gebleken. Het was al bekend dat het terreurnetwerk achter de aanslagen op 11 september 2001 zich in allerlei landen ophield. Dan heeft één land binnenvallen weinig zin. De ineffectiviteit werd nog eens extra bewezen toen Bin Laden uiteindelijk in 2011 in nota bene Pakistan werd gevonden. Daar komt bij dat de Taliban vlak voor de inval bereid waren om te onderhandelen over de uitlevering van Bin Laden. Mogelijk had hij dan veel eerder gearresteerd kunnen worden en was hij niet 10 jaar van de radar verdwenen. Tot slot is ook de contraproductiviteit duidelijk bewezen. Niet alleen is na de recente terugtrekking van de VS uit Afghanistan het Talibanregime weer aan de macht. Met de oorlog kwam

verontwaardiging mee, waardoor de verderfelijke ideeën van Bin Laden bij meer mensen ingang vonden. Dat sentiment werd na Al Qaida een sterke aantrekkende kracht voor IS.

De SP waarschuwde in hetzelfde opiniestuk dat we dreigen te worden meegesleept in een escalatie die de wereld onveiliger maakt. “De VS, die samen met Engeland het voortouw hebben, hebben al in bedekte termen laten weten dat het niet bij dat land [Afghanistan] zal blijven. Verdere escalatie dreigt zonder dat de wereldvrede één stap dichterbij wordt gebracht.” En zo geschiedde. Na Afghanistan werd Saddam Hoessein beticht van terreur en begon op 20 maart 2003 de inval van Irak. Dit werd gerechtvaardigd met de leugen dat het land massavernietigingswapens zou hebben. In de chaos die volgde groeide IS. Opnieuw grepen de VS in. Ondertussen werd de Arabische Lente aangegrepen om zich te mengen in Libië wat leidde tot een burgeroorlog. Eveneens in Syrië leidde ingrijpen mede tot een burgeroorlog.

De rode draad is dat de ene oorlog leidt tot de volgende oorlog. Het gevolg is dat de bewoners van landen in het Midden-Oosten decennialang moeten zien te overleven in oorlog. Waardoor velen vluchtten, onder meer naar Europa. We kunnen inmiddels wel concluderen dat we verzeild zijn geraakt in een permanente oorlog. Die draait om de heerschappij van de VS in het Midden-Oosten, met name om de toevoer van olie te garanderen. Waarbij wapenbedrijven flink verdienen aan de verkoop van wapens aan de oorlogvoerende legers. Tegelijk werd het publiek wijsgemaakt dat in het Midden-Oosten democratie wordt opgebouwd.

Niet voor niets formuleerde de Amerikaanse president Jimmy Carter wat later de Carterdoctrine is gaan heten: “Elke poging van een buitenlandse mogendheid om de Perzische Golf-regio in handen te krijgen zal worden beschouwd als een aanval op de vitale belangen van de Verenigde Staten van Amerika, en een dergelijke aanval zullen we afslaan met inzet van alle noodzakelijke middelen, waaronder het leger.”

Het is een uitzichtloze situatie, maar we hebben de plicht hieruit te komen.

De rol van Nederland hierin is niet te onderschatten, zeker in verhouding tot de omvang van ons kleine land. Nederland staat tussen 2016 en 2020 gemiddeld op de 11e plek van wapenexporterende landen. Dat blijkt uit de cijfers van het

Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). Daarbij huisvest ons land veel kantoren van wapenbedrijven vanwege de mogelijkheden om belasting te ontduiken. Om hier de angel uit te halen hanteren we de komende jaren drie doelen:

- **Nederland moet zich inspinnen om de permanente oorlog te stoppen.**
- **Wapenexport wordt aangescherpt, geen wapens naar landen waar mensenrechten worden geschonden.**
- **Aanpak van Nederland belastingparadijs, ook voor wapenbedrijven.**

DE PERMANENTE OORLOG STOPPEN

Om te beginnen is het van belang dat Nederland als het gaat om oorlog voortaan niet zomaar achter de VS aanloopt. Niet alleen zijn we zo verzeild geraakt in de permanente oorlog, maar de VS houden zogenaamde bondgenoten ook notoir slecht op de hoogte van hun plannen. Zo werd de Nederlandse regering en het parlement voorafgaand aan de inval in Afghanistan niet geïnformeerd over de strategische plannen of zelfs over de precieze doelen. Het is erg onverstandig en tegen de belangen van Nederland in om ons zo vast te klinken aan de VS.

Gelukkig is deze oproep tegenwoordig vaker te horen dan twintig jaar geleden. Maar vaak gaat deze vaststelling gepaard met de oproep om van de EU een grote defensiemacht te maken. De gedachte is dat Europa minder afhankelijk moet worden van de VS. Vanwege alle spanningen rond Europa neemt de roep toe om onszelf te verdedigen. Daarbij worden China en Rusland steeds assertiever. Maar we moeten altijd beoordelen of de voorgestelde oplossing het veronderstelde probleem wel oplost. Voorlopig is het erg onwaarschijnlijk dat aan de rand van de EU een klassieke oorlog gaat plaatsvinden. De EU-landen samen zijn vele malen rijker en beschikken over technologisch veel geavanceerdere wapens dan alle direct omliggende landen. Rusland zou zijn voortbestaan riskeren met een dergelijke aanval. Mocht er toch zo'n oorlog plaatsvinden, dan hebben we daar geen Europees leger voor nodig. Militaire samenwerking tussen bondgenoten zal vanzelf plaatsvinden, zonder integratie van elk afzonderlijk legers. We kunnen daarentegen vooral in het Midden-Oosten de voortzetting van spanningen verwachten. We mogen ervan uitgaan dat de oorlog in Afghanistan (in ieder geval voorlopig) de les brengt dat

binnenvallen met een grote troepenmacht niet werkt. Maar de bijkomende vrees is dat om de permanente oorlog te blijven voeren, een toevlucht in nieuwe technologie wordt gezocht. Bijvoorbeeld door met drones aanvallen uit te voeren. Het zou erg kwalijk zijn als de opbouw van een EU-leger daarvoor dient. Verder zullen nieuwe spanningen eerder in de Zuid-Chinese Zee oplopen. Daar kunnen we met een EU-leger weinig beginnen. Sterker nog, troepenopbouw zal de situatie eerder escaleren. Hoewel het niet vaak meer over kernwapens gaat, leven we nog steeds in een wereld waar een dusdanige hoeveelheid kernwapens bestaat dat de aarde er meerdere keren mee vernietigd kan worden. Escalatie is dan niet het verstandigste idee. Dan hebben we meer aan de afbouw van de nucleaire bewapening. In plaats daarvan worden nieuwe kernwapens gebouwd. Er staat zelfs op de planning dat de VS tussen 2022 en 2024 nieuwe kernwapens in Nederland gaan plaatsen.

Daar komt bij dat we met de opbouw van een EU-leger de zeggenschap over militaire inzet in de praktijk uit handen geven aan Frankrijk en Duitsland. Terwijl het sterk de vraag is of de verdere opbouw van militaire macht in het belang is van onze veiligheid. We willen toch niet de VS voor de EU inruilen en nog steeds in een permanente oorlog verwickeld blijven?

Spanningen tussen landen zullen er altijd zijn. Vanwege verschillen in opvattingen, leefwijze en nog sterker in (economische) belangen, zullen er ook altijd nieuwe spanningen tussen landen blijven ontstaan. Nog niet zo lang geleden werden deze spanningen op het Europees continent met oorlog beslecht. Sterker nog, in vroegere tijden waren er regelmatig spanningen tussen steden die in oorlogen uitmondde. Een beetje stad had dan ook een verdedigingsmuur en bolwerken om zich heen gebouwd. Met de opbouw van samenwerking en het vervangen van slagvelden met parlementen, hebben we veel vrede gewonnen. Met het kleiner worden van de wereld, werden vijandelijke steden bondgenoten met vergelijkbare belangen in hetzelfde land. De wereld is enorm veel kleiner geworden en tegelijkertijd is ons bestaan kwetsbaarder geworden. Het zou de wereldvrede en daarmee ons voortbestaan enorm vooruithelpen als we erin slagen om spanningen tussen landen voortaan niet militair maar politiek weten op te lossen. Bij voorkeur via overleg in de Verenigde Naties in plaats van met bloedvergieten. Daar hoort bij dat waar misdaden tegen de menselijkheid worden begaan, de daders worden berecht in het Internationaal Strafhof. Dat is het enige alternatief voor het loskomen van de permanente oorlog en het militair paradigma van de VS, waarmee ons voortbestaan en de wereldbeschaving gediend zijn.

EXPORTVERGUNNINGEN AANSCHERPEN

De rol van Nederland in de permanente oorlog gaat echter verder dan politieke en militaire steun verlenen aan oorlogen. Nederland staat ondanks zijn geringe omvang gemiddeld maar liefst op de 11e plek van wapenexporterende landen tussen 2016 en 2020. Er worden vooral technologisch geavanceerde onderdelen gemaakt en geëxporteerd. We hebben een systeem met criteria voor exportvergunningen. Op papier mogen er geen wapens naar instabiele landen waar mensenrechten worden geschonden. Toch gebeurt het regelmatig dat Nederlandse producten gebruikt worden om mensenrechten te schenden. Stop Wapenhandel heeft een aantal gevallen boven water gekregen. Zo zijn Nederlandse communicatiesystemen voor tanks, SOTAS, via de Verenigde Staten geëxporteerd naar Saudi-Arabië. Deze worden in de oorlog in Jemen gebruikt. Ook leverde Nederland houwitsers aan de Verenigde Arabische Emiraten en is inmiddels bekend dat deze in Jemen gebruikt worden. In 2011 leverde Damen Shipyards meerdere boten aan de Libische marine. Deze export kreeg een vergunning omdat het om civiele vaartuigen zou gaan. Inmiddels zijn de boten op beeldmateriaal opgedoken en zijn er toch wapens op de boten gemonteerd. Op grond hiervan hadden zij geen exportvergunning mogen krijgen. Verder maakt het Nederlandse bedrijf Fokker de landingsgestellen voor de MQ-9 Reaper drones. Hiermee worden door de VS buitenrechtelijke executies uitgevoerd in het Midden-Oosten, waaronder in Afghanistan en Jemen. Recent zijn ook vergunningen verleend voor materieel aan Egypte en Turkije. Twee landen waar sprake is van ernstige mensenrechtenschendingen. Dit zijn nog maar de gevallen waarvan het geëxporteerde militaire materiaal is getraceerd in een discutabele situatie.

De exportvergunningen zijn te ondoorzichtig voor een effectieve democratische controle. Dit moet veel opener. Bij een afgegeven vergunning moet duidelijk zijn om welk product het gaat, naar welk land die gaat en waar het voor gebruikt gaat worden. Zonder deze informatie is het niet mogelijk om te controleren of de deal moreel toelaatbaar is en is er geen democratische legitimiteit.

Daarbij wordt nu automatisch een vergunning verleend wanneer de export naar een EU-land of een van de NAVO+-landen gaat. Dat betekent bijvoorbeeld dat wapenexport naar de VS zonder belemmering gaat. Elke controle over de inzet van geëxporteerde wapens ontbreekt hierbij. Inmiddels is wel duidelijk dat Nederlandse wapens op deze wijze veel te vaak worden ingezet voor mensenrechtenschendingen.

Daarom moet in de criteria worden opgenomen wat de voorgenomen inzet van het wapen is, ook voor EU-landen en NAVO+-landen. Ook moeten vergunningen voortaan per onderdeel gegeven worden en niet per lading. Verder dienen er sancties te komen op het overtreden van het vergunningstelsel. Dit tezamen betekent dat wapenleveranties voor de permanente oorlog in ieder geval vanuit Nederland zullen stoppen.

BELASTINGPARADIJS NEDERLAND SLUITEN

Van elke 2 dollar die met wapenhandel wordt verdiend, loopt er 1 via Nederland door een financiële constructie. Dat blijkt uit het onderzoek Tax Evasion and Weapon Production van Stop Wapenhandel en TNI. 30 van de top 100 wapenbedrijven had in dat jaar namelijk een (financiële) holding in Nederland. Samen hebben zij in 2016 een omzet van 203 miljard dollar, terwijl de top 100 wapenbedrijven een gezamenlijke omzet hadden van 392,6 miljard dollar.

Via Nederland belastingparadijs worden allerhande grote bedrijven gefaciliteerd om de belasting in het eigen land te ontduiken. Ook wordt het gebruikt door bedrijven die wel in Nederland produceren en gebruik maken van onze infrastructuur om daar geen bijdrage aan te hoeven leveren. De wapenindustrie profiteert op deze manier dubbel. Hun producten worden gekocht met gemeenschapsgeld en via financiële constructies ontduiken ze belasting over de winsten.

Op deze wijze faciliteert Nederland dat er aan de permanente oorlog flink kan worden verdiend. De perverse mogelijkheid om aan een dergelijke vernietiging te verdienen is al genoeg reden om dit te stoppen. Maar het gaat verder. Dit economische belang is een drijvende kracht achter nieuwe episodes van de permanente oorlog. De mogelijkheid om eraan te verdienen is de reden om te lobbyen voor de aanschaf van nieuwe wapens en het hebben van nieuwe wapens wordt uiteindelijk een reden om nieuwe oorlogen te voeren.

Om belastingparadijs Nederland te sluiten maken we een eind aan speciale belastingdeals met wapenbedrijven, de zogenaamde rulings. Daarnaast moeten deze bedrijven worden gecontroleerd op het hebben van een daadwerkelijk bezoekadres met een minimaal aantal medewerkers. Dat is een aanscherping van de zogeheten substance-eis. Wanneer bedrijven dit niet hebben, wordt wat de SP betreft de inschrijving bij de Kamer van Koophandel onwettig verklaard.

VOOR EEN VEILIGERE WERELD, MET VRIJHEID EN VOORUITGANG

Geld dat we besteden aan militaire zaken kunnen we niet besteden aan onderwijs, zorg of armoedebestrijding. Met wapens wordt vernietigd, niet opgebouwd. Daarom is van belang om de militaire bestedingen van landen, dus ook die van Nederland te beoordelen. Naast dat de NAVO eist dat deelnemende landen 2% van hun BBP aan defensie besteden, bestaat ook de eis dat 20% daarvan besteed wordt aan nieuw materieel, zoals wapens. Nederland voldoet daar ruimschoots aan. In 2022 wordt 24,2% van het budget besteedt aan nieuw materieel en dus niet aan bijvoorbeeld verbeteren van de arbeidsvoorwaarden van het personeel. Deze eis wakkert ook de wapenwedloop tussen landen aan. Veiliger wordt het er echter niet op. De SP wil een goed functionerend Nederlands leger, maar we moeten niet meedoen aan een nodeloze wapenwedloop. De NAVO-norm voor 2% uitgaven aan defensie is wat ons betreft niet nodig. De SP pleit qua Nederlandse defensie voor een vredesmacht die niet meedoet aan het hoogste geweldsspectrum. We hoeven dus ook geen JSF of dure onderzeeboten.

De regering pronkt met 46 nieuwe Joint Strike Fighters (F-35) ter waarde van 5,6 miljard euro, nieuwe vrachtwagens die te hoog blijken voor Nederlandse wegen, 1 miljard euro voor een kazerneverhuizing die er niet kwam, en met 4 nieuwe onderzeeërs voor 3,5 miljard euro. Maar in het belangrijkste onderdeel van het leger wordt weinig geïnvesteerd: de mensen, die zelfs hun leven riskeren. In 2018 moesten militairen eigen kleding aanschaffen voor een training in Noorwegen. In 2015 waren de kogels op en moesten militairen bij trainingen zelf pang-pang roepen. Ook het chroom-6-schandaal moeten we hierbij niet vergeten. Jarenlang moesten mensen met kankerverwekkende stoffen werken zonder bescherming. Maar de compensatie voor de geleden schade stelt weinig voor. Voor een goed functionerend leger kunnen we geld bestemd voor militaire prestigeprojecten, waar vooral wapenbedrijven aan verdienen, beter uitgeven aan de mensen die het leger vormen.

Nederland faciliteert wapenbedrijven financieel met gunstige belastingdeals, juridisch met te slappe exportcriteria en het voedt de honger naar wapens door deelname aan de permanente oorlog. Op deze manier komt vrede niet dichterbij. De SP zet zich op alle mogelijk manieren in om met deze weg van escalatie te breken. Het belastingparadijs Nederland moet ontmanteld worden om wapenbedrijven niet langer te faciliteren in het ontduiken van belasting.

De wapenexport moet strikter worden, zodat er niet langer aan de permanente oorlog verdiend kan worden. Bovenal moet de permanente oorlog stoppen. In plaats daarvan moeten conflicten politiek en diplomatiek beslecht worden in internationale fora zoals de VN.

Natuurlijk is dit geen eenvoudige taak. Maar willen we een veiligere wereld, waarin iedereen in vrijheid kan leven, dan rest ons niets anders dan ons te ontworstelen aan de permanente oorlog met zijn nodeloze wapenwedloop.

Stop
Wapenhandel

Wetenschappelijk Bureau